Universitat de Lleida

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE L'ASSUMPCIÓ DE LA MARE DE DÉU DEL COGUL

Una mirada al passat

Elisabet Gort Pretel

Treball de final de grau dirigit pel Dr. Francesc Fité Llevot
Doctor i professor emèrit de la Universitat de Lleida
Departament d'Història de l'Art

Grau en Història de l'Art i Gestió del Patrimoni Artístic
2021-2022

Universitat de Lleida

ÍNDEX

1- Metodologia i estat de la qüestió 6

2- Introducció 8

3- Context històric 9

4- La construcció d'una església 20

5- Materials 28

6- Estudi formal 31

6.1. Sistema constructiu 32

6.2. Elements arquitectònics 32

6.2.1. Suports 33

- Murs 33
- Pilars 33
- Arcs 35

6.2.2. Sustentats 35

- Volta 35
- Coberta 36
- Cúpula 36
- Cimbori 36
- Llanterna 37

6.2.3. Elements decoratius 37

- Portalada 37
- Rosassa 38
- Obertures 38
- Capitells 39
- Escultures 40

7- Descripció dels espais 42

7.1. Espais exteriors 42

- Façana principal 42
- Campanar 44

7.2. Espais interiors 44

- Naus 45
- Transsepte / Absidioles 45
- Absis / altar 46
- Cor 48
- Paviment 49

8- Estil: Del Barroc al Neoclàssic 49

9- Conclusions 58

10- Annexos: annex 1 i annex 2 59

11- Bibliografia 61

12- Annex imatges 63

RESUM

L'església Parroquial de l'Assumpció de la Mare de Déu del Cogul va ser construïda durant la primera meitat del segle XIX, hereva de l'empresa edilícia que s'havia endegat en tot el territori català, durant el segle XVIII, però sobretot durant la segona meitat. Per tant, l'església combina l'estètica barroca preponderant del segle XVIII i el nou llenguatge neoclàssic, l'estil imperant a principis del segle XIX. De la influència d'ambos estils neix una creació única i peculiar, en la que hi destaca la portalada barroca, però amb una clara influència academicista, que es fa evident en tota la façana principal. La seva fàbrica es distingeix per altres aspectes, comuns dins de l'estil de l'època, ja que es tracta d'una planta de saló amb transsepte, i una cúpula i cimbori octogonal al centre, a més a més d'un absis poligonal estilitzat que contrasta amb l'ampli cor situat als peus de l'edifici. A la seva dreta, s'eleva el símbol del poble, un campanar alt de dos cossos rematat per una cúpula vuitavada.

Paraules clau: Església, estil, barroc, neoclàssic.

RESUMEN

La Iglesia Parroquial de la Asunción de la Madre de Diós del Cogul fue construida durante la primera mitad del siglo XIX, heredera de la empresa edilicia que havia empezado en todo el territorio catalán, durante el siglo XVIII, pero sobretodo durante la segunda mitad. Por tanto, la iglesia combina la estética barroca preponderante del siglo XVIII y el nuevo lenguaje neoclásico, el estilo imperante a principios del siglo XIX. De la influencia de los dos estilos nace una creación única y peculiar, en la que destaca la portalada barroca, pero con una clara influencia academicista, que se hace evidente en toda la

fachada principal. Su fábrica se distingue por otros aspectos, comunes dentro del estilo de la época, ya que se trata de una planta salón con transepto, y una cúpula y cimborrio octogonal en el centro, además de un ábside poligonal estilizado que contrasta con el amplio coro situado a los pies del edificio. A su derecha, se eleva el símbolo del pueblo, un campanario alto de dos cuerpos rematado por una cúpula octogonal.

Palabras clave: Iglesia, estilo, barroco, neoclásico.

ABSTRACT

The Parochial church of Cogul known as The Assumption of the Virgin was built during the first half of the 19th century. It was constructed with the architectural trends of the 18th century. The church therefore combines the predominant Baroque aesthetic of the 18th century with the new neoclassical language, the prevailing style of the early 19th century. From the influence of both styles rises a unique and peculiar creation, in which the Baroque portal stands out, but with a clear academicist influence, which is evident throughout the main façade. Its construction is distinguished by other aspects, common in the style of the time, as it is a líving room floor with transept, and a dome and a octagonal cimborio in the center, as well as a stylized polygonal apse that contrasts with the wide choir located at the bottom of the building. To its right rises the symbol of the village, a tall two-story bell tower topped by an octagonal dome.

Key words: Church, style, baroque, neoclassical.

1- METODOLOGIA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Actualment, els estudis que s'han realitzat de l'Església de l'Assumpció del Cogul són escassos, ja que no disposem del contracte d'obra, per tant, a banda de l'estudi formal, només podem fer una aproximació a la forma de procedir en l'execució de l'edifici.

La metodologia utilitzada per a desenvolupar el procés constructiu de l'església es basa en el mètode deductiu, pel fet que parteixo d'una llei general, com és la forma generalitzada en què es construïen les esglésies al segle XVIII, per explicar el fet particular, que en aquest cas, es tracta de la construcció de l'església, motiu del meu estudi. Així doncs, en l'apartat referent a la construcció d'una església, elaboro una hipòtesi de com seria el procés constructiu de l'Església de l'Assumpció del Cogul, ja que la forma en què es procedia a la realització de les obres seguia uns patrons generalitzats, els quals s'han estudiat i documentat, per tant, podem arribar a la conclusió que era la pràctica més usada.

Pel que fa a la bibliografia, és interessant recalcar, que part de la informació extreta per tal d'introduir al lector en la configuració urbanística que s'estableix al llarg dels segles i que origina la creació de la vila, la qual a poc a poc va expandint els seus dominis, està documentada per J. Lladonosa en la Gran geografia comarcal de Catalunya, vol X, i de forma més detallada en l'obra de Valentí Gual Vilà, "Poblet, senyor feudal", un text que recull bona part de la documentació de l'Arxiu de Poblet, la mateixa que es troba en calaixos i arxius. Aquest ha estat un material bibliogràfic important a l'hora d'establir una cronologia detallada de l'adquisició dels dominis territorials.

Per altra banda, la bibliografia utilitzada per a la datació del procés constructiu de l'església, i les causes de la seva construcció, així com la menció de l'antiga l'església i el seu estat, s'ha pogut documentar gràcies als texts de Ramon Huguet, i les seves anotacions en la Revista Esperanza, i en documents antics trobats en l'Arxiu Diocesà i l'Arxiu Capitular. De fet, tot i que ja teníem constància d'algunes d'aquestes notes, s'ha cregut necessari indagar en les fonts originals, i transcriure les paraules exactes d'aquests documents.

Per tal d'establir la pràctica constructiva, i davant la poca informació que hi ha al respecte, ja que manca el contracte d'obra, una part d'aquest treball l'hem centrat en l'obra bibliogràfica de Maria Garganté Llanes titulada "Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell, condicionants, artífex i pràctica constructiva", un text que a manera de manual ens aproxima a la construcció d'una església del segle XVIII. Pel que fa a l'estil constructiu de l'església, la bibliografia escollida se centra sobretot en grans manuals que ens apropen a l'estil Barroc i al Neoclàssic dins d'un context històric que defineix els dos estils. Alguns dels manuals d'art que exemplifiquen aquesta tipologia, els trobem en l'obra de J.R. Triadó i la seva Història de l'Art Català, volum V, la qual se centra en els segles XVII i XVIII, períodes en què impera l'art Barroc i l'Art Neoclàssic. També és important l'obra de F. Fontbona i la Història de l'Art Català Volum VI, el qual se centra en la tipologia constructiva de principis del segle XIX fins a quasi finals de segle, i on el Neoclassicisme guanya la partida al Barroc, tot i que encara en queden reminiscències.

Finalment, pel que fa a l'estudi formal, i ja que actualment aquesta església no disposa d'una planimetria, s'ha optat per extreure les mides a través del plànol, per mitjà del qual ens podem aproximar a les dimensions reals de l'edifici.

2- INTRODUCCIÓ

La construcció d'una església no era una tasca fàcil d'emprendre, ja que comportava un gran esforç físic i econòmic per part de les persones encarregades de dur-la a terme, i més si tenim en compte que en molts casos era el mateix poble qui sufragava la seva construcció, amb el pagament de nous impostos o d'una part de la collita. A més a més, la construcció estava subjecta a diversos factors. L'elecció del material era fonamental, perquè el resultat de l'obra depenia en gran manera de la seva qualitat, ja que l'edifici havia d'aguantar el pas dels anys. Per tant, no era estrany utilitzar la millor pedra per a construir la façana principal, o per donar forma a les cantonades i reforçar d'aquesta manera les parets. Però no sols s'havia de bastir el temple, feina que dirigia el mestre d'obra, sinó que també s'havia de decorar, aportar el mobiliari adequat a cada espai i embellir el seu interior amb elements arquitectònics que dotessin l'edifici de gran majestuositat i elegància. Per tant, el procés constructiu d'una església era complex. En el present treball tractaré els aspectes que intervenen en la construcció d'una església per tal d'entendre la gran empresa edilícia que es va dur a terme en territori català durant els segles XVIII i principis del XIX.

El treball es divideix en diversos apartats. El primer apartat introdueix un context històric, atorgant especial importància al passat històric de l'edifici i del poble que el va erigir, ja que la història és el producte intel·lectual de les societats passades, i no podem parlar d'una construcció si no entenem qui la va dur a terme i per què. També posa el

focus en el canvi generacional que es va produir durant el repoblament del territori, com aquest va anar creixent i ampliant les seves fronteres, estenent-se fins més enllà dels seus murs, i com la seva gent va erigir un gran temple, símbol d'una nova era. Totes aquestes petjades del passat constitueixen el que som actualment. El segon apartat del treball tracta la tècnica constructiva, és a dir, els passos que se seguien quan s'endegava la construcció d'una església, des de la seva projecció, fins a la finalització de l'obra. Aquests passos són els normals que s'anaven donant, per tant, hem de pensar que es tracta del procediment ordinari que se seguia en la construcció d'esglésies d'aquest període. Per altra banda, també introduiré els diferents materials emprats, i com aquests eren utilitzats en la construcció. El tercer apartat consisteix en un estudi formal de l'edifici. Aquest apartat inclou un estudi de la planta, així com dels diferents elements arquitectònics segons la seva funció o tipologia. Finalment, l'últim apartat està dedicat a l'estil arquitectònic imperant en l'època de la construcció de l'església, i com el barroc i el neoclàssic conflueixen en un context històric marcat sobretot per les guerres.

3- CONTEXT HISTÒRIC

El poblament del Cogul (Lleida) ja ve d'antic, marcat per un procés evolutiu que s'ha anat conformant dins de períodes de grans canvis, com són la repoblació i les nombroses guerres. A més a més, la història també ha anat configurant l'orografia del terreny, establint els límits i les posicions. Els primers pobladors van posar les bases, i el territori va anar creixent i es va anar configurant al llarg dels segles, a mesura que el nombre d'habitants anava augmentant.

El primer assentament es va establir com un nucli que conformava una vila closa. [1] En l'actualitat, encara queden vestigis de l'assentament que data del període de repoblació que va viure aquestes terres durant el segle XII.[2] Aquest antic assentament és el situat al nord-est de la plaça del poble, prop d'on hi ha ubicada l'església actual, i forma part del carrer de la "Vileta", una plaça de petites dimensions. A continuació, es dirigeix cap al carrer del "Castell". Les cases d'aquest carrer s'acomoden a l'orografia del terreny, és a dir, al rocam [Fig.1 i 2] que emergeix en aquesta zona, la qual antigament va ser poblada i estratègicament emmurallada. En el passat, hi havia un edifici de pedra que era el castell, però malauradament només en queden traces, antigues construccions fetes amb murs de pedra. Precisament, el carrer "Mares de la Terra" encara exhibeix una part de la muralla feta amb carreus de pedra rectangulars. [Fig.3 i 4] Aquest mur sembla que no pertany a la repoblació que es produí durant el segle XII, sinó que podria ser posterior, [3] tot i que no podem oferir la data exacta. Actualment, també hi observem restes d'un passat medieval que daten dels segles XVI i XVII. [4] [Fig.5 i 6]

Desconeixem si són també d'aquest període, restes d'una antiga edificació, tot i que observem una superposició d'èpoques i d'estils, però causa estranyesa si més no, el fet que aquestes estructures estiguin tan a prop de l'absis de l'actual església, i al mateix temps, dins de la zona de confluència on s'assentava l'antic castell. A més a més, tal com veurem més endavant, l'església nova va ser erigida al voltant de la vella, per tant, tot i

[1] Lladonosa, 1983: 270.
[2] A partir del segle XII es conquereixen les terres del domini musulmà, i el territori s'omple de castells termenats, configurant així, una estructura jurisdiccional característica del sistema feudal, que divideix el territori. Els primers castells es construeixen perquè "ipsum castrum siat poblatum". També s'ofereixen per a què un cavaller construeixi "ipsa statica cum bestorres de petra et calce". (Sabaté, 1998: 18).
[3] Bolòs, 1997: 56.
[4] Lladonosa, 1983: 270.

que és una hipòtesi, aquestes estructures podrien tenir alguna relació amb l'església vella, o fins i tot amb el castell. [Fig.7, 8, 9 i 10]

En el passat, la vila era coneguda amb el nom de Torreblanca. Segons una carta de població del 13 d'octubre de 1190, en la que Bernat de Montpalau i Berenguer de Luna, representant els interessos de Guillem de Cervera i Bernat de Montpaó, atorguen el poble de Torreblanca a vuit homes de Preixens, amb la condició que aquests treballin les seves terres a canvi del pagament anual del cens als senyors de Castelldans. [5] Posteriorment, Ramon Berenguer d'Àger ven a Octavià la vila de Cogul, juntament amb el seu castell el 5 de març de 1243. El 8 d'agost de 1247 apareix el nom de Ramon de Cervera, el qual aprova la venda del lloc i castell del Cogul, duta a terme per Ramon Berenguer a Octavià. [6] El 25 d'agost de 1295 tenim notícies d'una altra venda, en la que Pere Arnau de Cervera ven a Bertran de Solanelles, la "castlania" del poble de Cogul, al terme de Castelldans, per la suma de 400 sous jaquesos. Del 27 de juny de 1300 existeix una Concòrdia o avinença entre Alamanda, la vídua de Ramon de Cervera, i Bertran de Solanelles, en la que es dirimeix sobre la Vila del Cogul i la seva torre. [7] Segons una sentència del 28 de juny de 1300, Bertran de Solanelles i la seva família "tenen en franc alou i lliure" la possessió de la Vila del Cogul, així com el seu castell. Aquesta sentència també els hi atorga el dret a "alinear sense terç de venda, firma ni fadiga". [8]

El 31 d'agost de 1306, Bertran de Solanelles, veí de Lleida, ven al monestir de Poblet la Vila del Cogul, així com el seu castell, el qual rep l'abat Pere Alferic. La venda es realitza *com alou franc i lliure, immune i quiti.* També inclou els termes que pertanyen al poble,

[5] Font, 1969: 822.
[6] Gual, 2007: 387-388.
[7] Gual, 2007: 391.
[8] Gual, 2007: 169.

els masos, les cases, els molins, els forns, les fonts, les basses, i també la seva gent, la qual passa a formar part del senyoriu de Poblet per la quantitat de 16.250 sous jaquesos.[9] Cal dir, que l'abat de Poblet ja percebia delmes del lloc de Cogul i del seu Castell entre 1186 i 1237, per tant, ja mantenia llaços amb la vila amb anterioritat. [10] Per altra banda, tot i la venda realitzada a favor del monestir de Poblet, la casa dels Pallars encara manté la seva jurisdicció fins a l'any 1385. [11]

Davant les necessitats diàries del poble, l'11 d'abril de 1317 el majoral de Cogul, fra Berenguer Moliner concedeix als habitants de la vila la construcció d'una peixera, ubicada al riu Set. [12]

El 26 de juliol de 1385, el comte de Pallars Jaume Roger, Sr. d'Arbeca, ven al monestir de Poblet la jurisdicció criminal i el delme sobre la verema i el blat, i altres fruits de la terra del lloc de Cogul, [13] així com "el mer i mixt imperi". L'any 1386 Pere III confirma aquesta cessió de terres, i més tard la ratifica Joan I. [14] A partir de 1385 la Vila del Cogul passa a formar part del senyoriu de Poblet, juntament amb altres poblacions de la regió, com Albagés, Juncosa, Soleràs, Cervià de les Garrigues, els Torms, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell, Vinaixa, Fulleda i Tarrés.[15]

Pel que fa a la construcció de l'antiga església no en tenim moltes dades, tot i que hi ha documents antics que en parlen. En un pergamí de 1443 de l'antic Arxiu Municipal del

[9] Gual, 2007: 392.
[10] Lladonosa, 1983: 270.
[11] Vv.A.a.,1999: 61.
[12] Gual, 2007: 418.
[13] Gual, 2007: 396.
[14] Lladonosa, 1983: 270.
[15] Aguado, 2004: 88.

Cogul s'hi recullen aquestes paraules: "Nouerint universi Quad nos Casamona uxor qui fuit petoi de Puigvert et montserratus franch habita Loci turris albe alias cogul" [...][16]

Es creu que durant el segle XIV es va construir l'església vella en un punt alterós, facilitant la seva visibilitat, ja que es veia des del camí de l'Albagés i de Castelldans, d'on es podia observar el campanar o torre,[17] "lluint sa blancura" davant de les cases situades al carrer de la Vileta. A partir de llavors, el poble també va ser conegut amb el nom de *Torreblanca*, nom que va incorporar fins al segle XVII,[18] ja que posteriorment va prevaldre el nom de Cogul.[19]

Segons una sentència arbitral de 1449 de l'arxiu Parroquial de Granyena, existeix una connexió entre l'església de Torreblanca, la rectoria de Granyena i vicaria de Castelldans.

El text diu així: "Lo dit Rector de Grañena ha per molt temps possehit la d.ª Egl.ª de Torreblanca, rebent certa partida dels Emoluments, e Primicies de aquella, e hara per virtut de la Sentencia arbitral pnt. La d.ª Esglesia de Torreblanca sia perpetualment y segregada de la d.ª Rectoria de Grañena, é incorporada, e adjudicada a la Vicaria perpetual de Castelldans". [...] [20]

A principis del segle XVII tornem a tenir notícies sobre l'antiga església, i també del seu rector. El 2 de novembre de 1632 el rector de Cogul, el senyor Damià Prenafeta certifica que amb data 8 de novembre de 1628 "la universitat i singulars del Cogul" contreuen

[16] Huguet, 1924: 182.
[17] Entre els segles VIII i IX es va fusionar la torre i les campanes. D'aquesta unió va sorgir el que actualment coneixem com a campanar. (De la Plaza, 2014: 162).
[18] Huguet, 1924: 183-184.
[19] Es diu que els frares de Poblet recollien el delme de Torreblanca, però un any hi va haver una gran sequera i no el van percebre. L'abat de Poblet els va preguntar pel delme, i ells van respondre: "res portam perquè res ses cullit allí, aquell terme es verament un Cogul". Una segona versió diu que els frares van recollir el delme en unes cogulles. L'abat els va preguntar pel gra, i els frares respongueren que el terme de Torreblanca era un Cogul, i que el gra es trobava dins d'aquelles cogulles. (Esperanza, 1924: 184).
[20] Huguet, 1924: 158.

un deute amb Miquel Masot d'Artesa, que és cancel·lat posteriorment. [21] Uns anys després, tornem a tenir notícies sobre la vicaria del Cogul. Segons un document signat a Lleida, Pere Estrader rep del síndic de Poblet la quantitat de 2 lliures, per l'elaboració d'unes actes que posteriorment són entregades al bisbe de Lleida, i en les que es parla de l'esmentada vicaria. [22]

Entre 1652 i 1675 la vila del Cogul paga el delme al monestir de Poblet religiosament. Entre la documentació de l'arxiu de Poblet hi ha documents que ho corroboren. En un d'ells hi consta com el Cogul efectua el pagament de 3 lliures i 10 sous pertanyent al delme de la verema, i 1 sou pertanyent al delme sobre el pati del castell. [23]

A partir del segle XVIII el territori es va configurant, sobretot després de la guerra de Successió (1701-1715/16), i s'organitza per mitjà de corregiments. L'any 1787 el poble té 248 habitants, [24] el 1831 augmenta a 300 habitants, [25] i el 1860 el nombre d'habitants duplica aquesta xifra arribant als 600. Posteriorment, s'anirà reduint. [26]

Pel que fa a l'àmbit religiós, sabem per diferents textos antics, que durant segles, les visites pastorals se succeeixen, i són una font documental molt important per a conèixer l'estat de les esglésies. Algunes visites estan documentades, com és el cas de la visita de l'abat Mengucho de l'any 1415 i de l'abat Llobera durant els inicis de la Guerra dels Segadors (1640-1652). L'abat Llobera visita la vila en una època en què el poble havia manllevat uns diners a conseqüència de les penúries econòmiques en la que estaven immersos els seus habitants, a conseqüència de la guerra. Posteriorment, tenim notícies

[21] Gual, 2007: 687.
[22] Gual, 2007: 603.
[23] Gual, 2007: 796.
[24] Lladonosa, 1983: 270.
[25] Aguado, 2004: 89.
[26] Lladonosa, 1983: 270.

de l'abat de Poblet Fèlix Genover, el qual va ostentar el càrrec de rector del Cogul entre 1729-1732. [27]

Pel que fa als objectes litúrgics, en tenim constància gràcies a l'inventari de les jocalies de l'església vella, realitzat l'any 1743, en el que hi ha diversos objectes d'argent. [28] Gràcies a la visita pastoral realitzada l'any 1798 per part de l'abat Sor Vor podem veure el mal estat en què es trobava l'església antiga. Es tracta d'una font que ens apropa i ens descriu l'antic edifici. Segons un Decret de la Santa Visita realitzada al Cogul l'any 1798:

> "Ilt. Habiendo reconocido el Sor. Vor. la fabrica material de la Iglª de este pueblo la halló asqueroso e indecente io por su antiguedad, y mala construcción, como por las aguas, que se le introducen de que resulta la confusion con que los feligreses. asisten a los divinos oficios, llegando las Mugeres a impedir al sacerdote, y los hombres colocándose en el Coro bancos y tarimas de los altares, huiendo de la umedad de que aun asi no puede precaverse porque siendo la Iglesia mui pequeña y no haviendo mas que una Misa se ven precisados a oirla de peloton, y aun asi muchos quedan a la parte de afuera, por cuios poderosos motivos, y de no haber sacristia, y estar el edificio poco seguro en la anterior visita se mando hacer Iglª. nueva Capaz y decente ". [...] [29]

El mal estat en que es trobava l'església vella pel fet de ser antiga, la humitat existent, i les seves dimensions reduïdes va donar lloc a una nova construcció més apropiada.[30]

[27] Lladonosa, 1983: 270.
[28] Veure annex 1. *Inventari de la plata de la Parroquial església de Nª. Senyora del Cogul, i de la roba*, 1743, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0027 383r-384r.
[29] Huguet, 1924: 184.
[30] Moltes esglésies de les Garrigues van ser edificades durant els segles XIII, XIV i XV, i la seva construcció va suposar un gran despesa econòmica, i més tenint en compte que els pobles tenien pocs habitants, per tant, aquestes construccions acostumaven a ser de petites dimensions. (Huguet, 1924: 183)

Posteriorment, gràcies a les anotacions de R. Huguet Pvre., tenim constància que el rector D. Anton Bamala va col·locar la primera pedra el 15 d'agost de 1806. També sabem que la construcció es va realitzar al voltant de l'església antiga, la qual no va ser enderrocada fins poc a bans d'acabar la nova. [31]

Segons una visita pastoral realitzada l'any 1816, les obres de la nova església s'han interromput a causa de la guerra.

> "La Iglesia de esta parroquia es vieja, y necesita de reparos su fabrica material: se había comenzado la nueba, y por las guerras cesó la continuación de la obra, la qual no se ha proseguido aun despues de haber cesado las guerras, y la causa es el haberse puesto un rediezmo de toda especie de frutos para lucir y quitar el capital de tres mil seiscientos duros que ha de pagar todo el lugar a una casa particular del mismo lugar, por haberlos adelantado otra casa para sacar a algunos vecinos del mismo lugar del cautiverio en que gemían bajo el jugo de los franceses el año once". [32]

Durant la Guerra del Francès, el poble va ser ocupat per les tropes franceses. L'ocupació es va dur a terme el 4 d'octubre de 1810 i es va perllongar fins a l'any 1814, quan finalment va acabar la guerra. Durant aquest període, el sometent del poble i alguns dels seus veïns van ser perseguits, ja que s'havien mostrat contraris a la invasió. [33] Durant aquest període bèl·lic el patrimoni arquitectònic se'n va ressentir considerablement. Malauradament, no hi ha dades sobre l'estat en què va quedar l'església a conseqüència de la guerra, però és notòria l'empresa constructiva que es va iniciar a tot el territori

[31] Huguet, 1924: 184.
[32] *Santa Visita*, 1816, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0030 160r-164v.
[33] Lladonosa, 1983: 270.

català un cop va acabar. Amb tot, la construcció de l'església del Cogul va quedar aturada, segurament degut a les penúries econòmiques que va originar la guerra, i les obres no es van reiniciar fins uns anys després. El text continua així:

> "Nuestra Iglesia es libre, no tiene ninguna renta particular, el pueblo paga lo necesario para sus alimentos, y reparos. Nada se paga en esta Iglesia por los derechos de sepultura. No hay ninguna capilla de patronato particular en nuestra Iglesia. [...] No hay ninguna lampara dotada en la nuestra Iglesia, y ninguno tiene de particular obligacion de alumbrar la del Santísimo.: No hay tampoco fundacion para rezar el rosario a la Virgen".[34]

L'any 1816 encara no s'havia enderrocat l'església vella, ja que la nova s'estava construint. El fet de no enderrocar l'antiga construcció fins a la finalització de les obres del nou edifici era una pràctica molt habitual. Aquest text també ens parla l'altar Major i l'Altar del Sant Crist. D'aquest últim en parlaré més endavant.

"Hay dos altares en nuestra Iglesia: el uno el Altar Mayor con la advocacion de la Virgen de la Asumpcion, no tiene dotacion particular: el otro el Altar del Sto. Cristo con la advocacion del Sto. Cristo de Alcogul, y tiene por dotacion dos campos de cuyos frutos se alimenta y se repara". [35]

Segons aquest document, la parròquia disposava de dues Confaries, la de la Verge del Roser, sufragada gràcies a les almoines dels fidels, i la de l'advocació del Sant Crist. Durant aquesta visita es realitza una llista dels ornaments i jocalies que es troben a l'interior de l'edifici. Aquest inventari inclou diversos elements d'argent, i un calze de bronze, així com una petita campana, dos missals i alguns teixits, entre els quals

[34] *Santa Visita*, 1816, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0030 160r-164v.
[35] *Santa Visita*, 1816, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0030 160r-164v.

descobrim dos vestits per a la Verge del Rosari. L'inventari també inclou dues campanes situades a la torre del campanar. [36]

Posteriorment, tornem a tenir notícies sobre la construcció del nou edifici. Gràcies a la visita pastoral realitzada el 2 d'agost de 1827, sabem que l'església s'estava construint, és a dir, les obres s'havien reiniciat, i ja estaven ben avançades. Aquest document és un testimoni molt revelador de la construcció de la nova església.

"La Iglesia parroquial se está fabricando, y se celebra el Santo Sacrificio y Divinos Oficios en una de sus naves ya concluida. Se fabrica y mantiene a expensas del lugar, por no tener la fábrica, sacristía ni lampara, dotación, propiedad, ni renta alguna. En ella todos son iguales, sin distinción, ni prerrogativa particular". [37]

El text descriu l'interior del temple, en el que hi ha dos altars, l'altar Major, el qual està sota l'advocació de Nostra Senyora de l'Assumpció, i l'altar del Crucifix. També parla de la imatge de Sant Andreu, la qual es creu que va ser donada pel Monestir de Poblet, i d'una imatge molt antiga de Nostra Senyora portant als braços al seu fill.

A més a més, ens detalla l'inventari d'objectes litúrgics i ornaments dels qual disposava l'església per a la realització dels oficis.[38]

El text també ens parla de dues capelles. Una de les més importants és la Capella de la Crucifixió, també anomenada del Santíssim. Pel que fa a la Capella del Rosari, cal dir, que anteriorment en l'església vella hi havia un altar antic, que segons aquest document,

[36] *Santa Visita*, 1816, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0030 160r-164v.
[37] *Santa Visita*, 1827, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0031 035r-037v.
[38] Veure annex 2. *Raó dels calzes, jocalies vasos sagrats i ornaments d'aquesta parroquial*, 1827, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0031 035r-037v.

l'any 1827 encara es conserva, tot i que l'altar no va ser traslladat a l'església nova perquè el lloc on s'havia de col·locar resultava estret per a encabir-lo. [39]

A partir d'aquí, no tenim la data exacta de la finalització de les obres, però intuïm que l'església va estar acabada a mitjans del segle XIX. A principis del segle XX conserva alguns dels elements que avui en dia han desaparegut, com la verge de la façana i l'element decoratiu de pedra de l'esquerra de l'entaulament de damunt de la porta. A més a més també podem veure una obertura en el lloc on actualment hi ha el rellotge del campanar. [Fig.11]

Fent un salt en el temps, tornem a tenir notícies de l'església en el context de la guerra civil, gràcies a un document que envia el Bisbat de Lleida a totes les parròquies del territori, per conèixer l'estat en què es troben a conseqüència de l'aixecament militar i cívic que es produeix el 18 de juliol de 1936. Aquest document ens apropa a l'estat de la Parròquia de Cogul. Es tracta d'una sèrie de preguntes dirigides a la parròquia, en la que s'intenta indagar sobre les possibles conseqüències produïdes arran de les eleccions del 16 de febrer de 1936. La intenció del Bisbat és conèixer si l'església ha sofert danys. Segons aquest document les esquerres guanyen les eleccions, i a partir d'aquest fet es produeixen altercats. El document ens dóna alguns detalls del terrible incident.

"La Iglesia parroquial fué saqueada y destrozados los altares y objetos del culto y algunas mutilizaciones hubo en la fabrica de la Iglesia". A més a més, continua: "Fue destruido un altar con tres retablos góticos de bastante valor". [40]

[39] *Santa Visita*, 1827, Arxiu Capitular, Lleida, VP 0031 035r-037v.
[40] *Successos aixecament cívic i militar*, 1936, Arxiu Diocesà, Lleida, capsa Nº2.

Com a conseqüència de les destrosses al patrimoni, els danys són quantiosos, i així queda reflectit en aquest document:

"El daño causado a la Iglesia es sus altares, ropas, objetos del culto y fabrica es de unas cincuenta mil pesetas". [41]

4- LA CONSTRUCCIÓ D'UNA ESGLÉSIA

La construcció d'una església suposava una gran despesa econòmica per aquell qui la finançava. Normalment, els feligresos eren els encarregats de sufragar la construcció de la nova fàbrica, ja que el delmer no acostumava a fer-se'n càrrec. [42] Per altra banda, existia la necessitat de reformar i construir noves esglésies, perquè moltes es trobaven en un estat ruïnós i deplorable, pel fet que la majoria havien estat construïdes en els segles medievals, [43] i el pas del temps i les inclemències les havia deteriorat. Per tant, la gent dels pobles van veure la necessitat de millorar les seves esglésies i retornar-los la seva dignitat. A més a més, les esglésies de nova construcció es van fer més grans per a donar cabuda a l'augment de població que s'estava produint.

En alguns casos, el bisbat i la parròquia van ser els encarregats de sufragar la construcció, tot i que no sempre era possible fer-se'n càrrec. Amb tot, moltes esglésies van poder començar les obres gràcies a la figura del Comú, el qual es va encarregar d'incentivar la construcció i buscar els ajuts necessaris. Alguns ajuntaments es van reunir i van formar juntes amb la idea de trobar la manera de finançar el nou temple, i en la majoria dels

[41] *Successos aixecament cívic i militar*, 1936, Arxiu Diocesà. Lleida, capsa Nº2.
[42] Puig, 2007: 447.
[43] Puig, 2007: 448.

casos va ser possible gràcies al benefici obtingut dels arrendaments de les terres i les pastures, i de l'impost sobre la collita.

Però el fet de buscar finançament no era quelcom que es pogués fer de forma lliure i individual, ja que s'havien de tenir vigent tots els permisos. Per tal de sol·licitar ajudes econòmiques era indispensable tenir la llicència que atorgava el Reial Consell de Castella, el qual legitimava la imposició d'un dret sobre la collita. Aquest dret podia ser d'un novè o vintè dels fruits.[44] També era d'obligat compliment tenir el beneplàcit del bisbe, tot i que no sempre accedia a enderrocar l'església vella a favor d'una església nova i més gran, per tant, en algunes ocasions, i a causa de les necessitats existents, es va prescindir d'aquesta llicència i es va continuar amb la construcció. [45]

Un cop obtinguts els permisos i el finançament era necessari elaborar el projecte, en el que s'havia d'especificar com es duria a terme l'adjudicació de l'obra. [46] L'any 1777 Carles III va signar un edicte que deia que tots els projectes arquitectònics i escultòrics havien de ser presentats a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, la qual havia de donar la seva conformitat.[47] El projecte acostumava a realitzar-lo un arquitecte o un constructor. A vegades, els arquitectes i els constructors s'associaven i formaven una companyia constructora. Aquest tipus d'associació també es produïa entre arquitectes i fusters i arquitectes i paletes. [48] Posteriorment, s'adjuntava la taba, una llista de condicions que tractava aspectes constructius i econòmics. El notari que havia supervisat la realització de la taba era l'encarregat d'adjuntar-la al contracte d'obra.

[44] Garganté, 2006: 190.
[45] Garganté, 2006: 190.
[46] Garganté, 2006: 192.
[47] Garganté, 2006: 194.
[48] Triadó, 1984: 139.

Després s'enviava a un corredor públic, que era qui feia el pregó que donava a conèixer l'inici de la subhasta. Al final, guanyava aquell que presentava la millor oferta.[49]

L'adjudicació del mestre d'obra quedava reflectit en el contracte. Es podia donar el cas que s'escollís a dos mestres d'obra, normalment perquè formaven part de la mateixa família, sent pare i fill. En altres casos, es podia contractar el servei d'una companyia de mestres de cases, en la que també s'hi podien unir membres del gremi de fusters i d'altres àmbits com el de comerç. Aquestes companyies van proliferar durant el set-cents.[50] Els mestres d'obra van ser els principals constructors d'edificis fins a mitjans del segle XVIII, però a partir de 1757 es va fundar l'Acadèmia de San Fernando, on es van formar els arquitectes, els quals estaven més preparats que els mestres d'obra per fer front a obres de major envergadura, ja que tenien una preparació similar a la dels enginyers militars. Per tant, els arquitectes van anar guanyant terreny als mestres d'obra. A més a més, entre 1787, 1789 i 1801 es promulgaren unes Reials Cèdules que van possibilitar una major professionalització dels estudis d'arquitectura.[51]

Quan va acabar la Guerra del Francès, i davant la necessitat de professionalitzar als mestres d'obra, l'11 d'octubre de 1817, Ferran VII va promulgar una Reial Ordre, que pretenia reconstruir i restaurar els desperfectes que havia ocasionat la guerra. A partir d'aquell moment, els mestres d'obra van passar a ser reconeguts com a "classe mitjana", un distintiu que tot i que els privava dels "coneixements sublims de la professió, finura i delicadesa", els atorgava coneixements científics, i els permetia executar projectes i

[49] Garganté, 2006: 196.
[50] Garganté, 2006: 196.
[51] Fontbona, 1983: 52.

dirigir obres, tot i que les obres públiques i les religioses havien d'estar supervisades pel director d'obra principal.[52]

Finalitzat l'apartat burocràtic, es procedia al començament de les obres. L'elecció de l'emplaçament era molt important. No sempre es construïa ex novo, sinó que a vegades s'utilitzaven part dels murs de l'església antiga. Cal dir, que era un fet comú fer servir la pedra de l'antiga construcció, per tant, no sempre es podia fer ús de l'edifici antic com a recinte provisional per a impartir la missa, fet que propiciava buscar un lloc alternatiu mentre es duien a terme les obres.

També podia sorgir la problemàtica de construir damunt un terreny en el qual era difícil operar, per tant, s'havia de tenir en compte la geologia del terreny, o també podia succeir que l'espai era petit per a construir un edifici de majors dimensions, per la qual cosa s'optava per escollir un nou emplaçament, fet que donava lloc, a què es produïssin expropiacions de terreny.[53]

Un cop decidit el lloc de l'emplaçament es començava a construir. Normalment, s'aplanava el terreny, i en cas que fos necessari també es feien treballs de buidatge. Fins i tot alguns contractes recollien la forma com s'havia d'extreure la terra.

Oficialment, la construcció de l'església començava amb la col·locació de la primera pedra, un acte simbòlic que realitzava el bisbe, i que servia per a commemorar l'inici de les obres. Aquesta cerimònia es duia a terme en el moment en què es procedia a obrir els fonaments, llavors, es col·locava una pedra tallada per a l'ocasió.[54]

[52] Fontbona, 1983: 52.
[53] Garganté, 2006: 199.
[54] Garganté, 2006: 200.

Segons fonts textuals, el 15 d'agost de 1806 el rector D. Anton Bamala va col·locar la primera pedra de l'església del Cogul, un edifici que es va construir entorn de l'anterior església medieval, que no va ser derruïda fins que la nova va estar pràcticament acabada,[55] seguint el protocol habitual de no enderrocar el temple vell fins a la finalització de les obres.

La fonamentació de l'edifici, havia d'assegurar uns fonaments sòlids, que eren la base de la construcció. Els fonaments d'una església solien tenir uns dotze pams de fondària, o també podien ser de dues canes.[56] De vegades, l'empresari construïa la rasa, però també els veïns de la vila la podien construir a jova. La delineació dels fonaments de l'església era un aspecte que estava estipulat en el projecte de la planta de l'edifici. [57] Un cop feta la rasa es pujava els murs de l'edifici, de cinc pams de gruix aproximadament, fins a arribar a la zona del talús, i uns quatre pams de gruix tot seguit, fins a arribar a la cornisa. [58] Per a la construcció dels murs interiors s'utilitzava la tècnica del paredat comú, molt estesa durant el set-cents, una combinació de pedra i argamassa, però també es construïa amb maçoneria. Interiorment, un cop se'n pujava el mur s'arrebossava i finalment s'enguixava. Algunes esglésies van estipular en els seus contractes que els murs havien de ser construïts amb pedra fins a l'altura de les capelles, i a partir d'allí, es podia construir substituint la pedra pel tapiat. Aquesta opció era més econòmica, ja que la pedra suposava una despesa addicional, per tant, moltes esglésies la van seguir.

[55] Huguet, 1924: 184.
[56] Garganté, 2006: 220.
[57] Garganté, 2006: 219.
[58] Garganté, 2006: 220.

A mesura que s'aixecaven els murs també es treballaven les arestes dels pilars interiors, amb la intenció que aquestes connectessin amb les arestes de les voltes. Els basaments dels pilars s'acostumaven a realitzar-se amb pedra polida, en canvi, el fust anava enguixat, per tant, no necessitava polir-se. Un cop aixecats els murs de les naus laterals, es procedia a construir els arcs del sostre, que podien ser de pedra, o bé d'un material més econòmic i lleuger, el maó o la rajola de doble gruix,[59] que era el més usat.

Si l'església disposava de tres naus, com és el cas de l'església del Cogul, i com altres esglésies del mateix període constructiu, en primer lloc, s'aixecaven els arcs de les naus laterals, i a continuació, els arcs torals que sostenien el cimbori. Els arcs es realitzaven amb maó, però a vegades també podien ser de pedra.[60] Durant aquest procediment s'utilitzaven cintres, uns bastiments de fusta que es col·locaven per a sostenir el pes de les voltes i dels arcs. A continuació, els arcs s'enrasaven per la zona de l'extradós de la clau, i es procedia a construir els pilars encarregats de sustentar l'embigat. També es procurava que els arcs disposessin d'una regata que pogués carregar el pes de les voltes, i les petxines.[61]

El cimbori acostumava a construir-se amb filades de maó, i a sobre es pujava un mur vuitavat, i cilíndric en el seu interior. A l'interior del cimbori s'hi col·locava una estructura de fusta anomenada "telar", en el que s'hi podien adherir elements decoratius. [62] A vegades, la teulada del cimbori o en el cas del campanar, s'envernissava amb diferents colors, a la forma de la "teula italiana".[63]

[59] Garganté, 2006: 222.
[60] Garganté, 2006: 222.
[61] Garganté, 2006: 223.
[62] Garganté, 2006: 224.
[63] Torrent, 1999: 197.

Finalment, la construcció del campanar s'endegava durant l'última fase de les obres. No obstant això, algunes esglésies, emperò, no van disposar d'un campanar fins anys després, ja que el cost de les obres havia conduït a una situació precària i difícil d'afrontar. Mentrestant, algunes esglésies van optar per utilitzar campanars de paret.[64] Cal dir, que la construcció d'un campanar de torre requeria una gran despesa econòmica, perquè com més s'aixecava més costosa era la seva obra.

La ubicació del campanar no tenia major importància, per tant, es podia construir a la dreta o a l'esquerra de la façana principal, ja que el lloc on s'aixecava tenia més a veure amb aspectes constructius o estètics.

El que era important era l'elecció de la pedra, ja que havia de ser de bona qualitat, i treballada "al fi", és a dir, picada. En alguns casos, l'obra era de maçoneria, en conseqüència, la pedra s'havia de quadrar a cops de martell, de manera que l'argamassa sobresortís per les vores. [65]

El campanar tenia diversos cossos. El primer cos de la torre o campanar s'unia a l'església amb una motllura en forma d'escòcia que unia la planta quadrada a la planta vuitavada. El cos de damunt era vuitavat, i s'hi deixaven dues espitlleres que servien per il·luminar l'interior de l'edifici amb llum natural. El segon cos estava presidit per uns grans finestrals que emmarcaven les campanes, i a continuació, davall les campanes s'hi col·locava el rellotge del campanar.

Aquest és un exemple molt generalitzat pel que fa a la tipologia existent, ja que els campanars construïts durant aquest període poden ser de diferents tipus. Els campanars

[64] Garganté, 2006: 234.
[65] Garganté, 2006: 235.

de planta quadrada, els quals encara es continuaven construint durant el segle XVIII, i els de forma vuitavada, una tipologia que acostumava a utilitzar-se amb més assiduïtat, molt típics de l'arquitectura setcentista.[66] Aquesta última tipologia en què es combina el primer cos quadrat amb un segon cos octogonal prové dels models que va desenvolupar fra Josep de la Concepció, una tipologia que va tenir molta acceptació en els pobles de Catalunya, i on els campanars van esdevenir verdaders símbols del poble.[67]

Dins d'aquesta tipologia hi trobem el campanar de vuit cares iguals, format per tres cossos, el campanar de vuit cares iguals i de dos cossos, els dos amb una balustrada, el campanar de vuit cares, amb quatre de les cares més amples i de tres cossos,[68] i el campanar de vuit cares, quatre de les quals són més amples que la resta, i que disposa de tres cossos. L'última tipologia de campanar és el d'espadanya o també anomenat de paret.

Un cop acabada la construcció de l'església, la visura era l'últim pas a seguir, i consistia en una revisió final, en la que es comprovava l'estat de l'edifici, tot i que en alguns contractes s'estipulava que la revisió s'havia de fer durant la realització dels treballs.[69] Les persones encarregades de visurar ho feien seguint les pautes de la taba i del projecte, tal com estava estipulat. Aquesta revisió anava a càrrec de l'empresari o dels comissionats, tot i que en algunes ocasions, ambos se'n feien càrrec.[70]

[66] Garganté, 2006: 280.
[67] Triadó, 1984: 162.
[68] Garganté, 2006: 280.
[69] Garganté, 2006: 239.
[70] Garganté, 2006: 240.

5- MATERIALS

El material que s'utilitzava a l'obra el proporcionava l'empresari, tot i que a vegades el Comú també se'n feia càrrec. A més a més, l'empresari acostumava a ser la persona responsable d'efectuar el pagament al mestre de cases i a tots els treballadors de l'obra, tal com quedava estipulat en el contracte. [71]

En la construcció d'una església era molt important escollir adequadament el material, ja que aquest havia de ser de bona qualitat, perquè entre altres coses, l'edifici havia de perdurar en el temps. A més a més, si es corria el risc de fer servir un material deficient, les humitats podien penetrar amb més facilitat i malmetre allò que s'havia aixecat amb tant esforç. Per altra banda, els fonaments i els suports havien de ser sòlids i capaços d'aguantar el pes de la coberta. D'aquí la importància dels materials emprats en la construcció.

L'elecció de la pedra era una de les coses que més es tenia en compte a l'hora de construir, ja que la pedra s'utilitzava per a pujar els murs i els pilars de l'edifici. A mitjans del segle XVIII, però, es va començar a substituir la pedra pel maó, un material més lleuger i econòmic que s'emprava per a construir alguns espais interiors, com les voltes.[72] A més a més, en tractar-se d'un material més lleuger, aquest era transportat d'un lloc a l'altre amb més facilitat. Per altra banda, la pedra que es feia servir acostumava a venir de la pedrera més pròxima, i a vegades podia estar relativament lluny de la nova construcció. També s'havia de tenir en compte les característiques

[71] Garganté, 2006: 205.
[72] Garganté, 2006: 207.

morfològiques de la pedra, i com aquesta s'havia d'habituar a un lloc concret, i ser compatible amb la climatologia de la zona.

La pedra que s'utilitzava en la façana principal i les cantonades dels murs era de la millor qualitat, igual que l'emprada per a construir les columnes, els pilars i basaments, les cornises, els marcs de les portes i les finestres. A més a més, el campanar sempre es construïa amb aquest tipus de pedra, ja que havia de mantenir la seva verticalitat i no enfonsar-se. Aquesta pedra havia de ser treballada "al fi" és a dir, picada amb buixarda o amb tallants[73], i a vegades polida, adquirint un aspecte uniforme.[74] El contracte d'obra tenia en compte aquests aspectes, i en ell s'especificava la forma en què s'havia de treballar la pedra. A vegades també s'estipulava la pedrera d'on s'havia d'extreure el material. [75]

La pedra acostumava a ser transportada des de la pedrera, utilitzant carros conduïts per mules. A vegades, però, la pedra era reutilitzada de l'antiga construcció. Això era un gran avantatge, ja que abaratia els costos del seu trasllat.

Pel que fa a l'església del Cogul, no existeixen evidències que la pedra fos reutilitzada, però no és desbaratat pensar que una part de la pedra va ser reaprofitada de l'anterior construcció, car segons la informació recollida per R. Huguet, l'actual església va ser construïda al voltant de l'església antiga, la qual no es va enderrocar fins que la nova va estar gairebé acabada.[76]

[73] El tallant és una eina que servia per a picar i rebaixar les pedres maresenques. (Fullana, 1974: 314).
[74] Garganté, 2006: 207.
[75] Gargante, 2006: 208.
[76] Huguet, 1924: 184.

També es podia donar el cas que la pedra utilitzada per a la construcció del nou edifici fos reutilitzada d'alguna construcció en desús, però no s'acostumava a col·locar a la façana principal, ja que era de menor qualitat, sinó que era utilitzada com a pedra de reble, per tant, es col·locava en llocs més discrets, tot i que a vegades es deixava vista, llavors s'havia de repicar. [77]

El guix era usat per a enguixar els murs de l'edifici. També servia per a decorar els capitells dels pilars, les motllures i les cornises interiors, i era necessari per a la construcció de les voltes. La calç s'utilitzava per a la producció d'argamassa. També era molt habitual fer servir calç per a blanquejar l'interior de les esglésies. En alguns contractes quedava estipulat que l'església havia de ser revestida amb una "lleterada de calç".[78] La combinació de calç i arena produïa argamassa, que servia per unir els carreus de pedra. També tenia altres funcions, ja que aquest material era utilitzat per als treballs de maçoneria.[79] El contracte reflectia la forma en què s'havia d'emprar l'argamassa, és a dir, com s'havia de barrejar i quines eren les mesures més idònies per a la seva producció. [80]

L'elecció de la teula es produïa segons les exigències o gustos de cada església. La teula més comuna per a la coberta d'una església era la teula plana o la teula àrab, però en la zona del cimbori o en la coberta del campanar s'acostumava a col·locar vidriada, un tipus de teula "italiana" que destacava pel seu color verdós. El maó s'utilitzava per a la construcció dels arcs seguint la tècnica "de cap i través", mentre que la rajola de doble

[77] Garganté, 2006: 220.
[78] Garganté, 2006: 212.
[79] Garganté, 2006: 215.
[80] Garganté, 2006: 216.

gruix s'utilitzava per a bastir les voltes. La rajola també es feia servir per a la pavimentació de la planta. [81]

La fusta era un material important en la construcció, i havia de ser de la millor qualitat, ja que s'utilitzava per a construir les bigues de la coberta i els encavallaments,[82] així com les bastides que subjectaven les corrioles i els torns.[83] Moltes esglésies empraven la fusta de pi melis, perquè aquesta tipologia donava una major resistència a la construcció. Era tan rellevant la qualitat de la fusta, que fins i tot alguns contractes deixaven estipulat quina havia de ser la seva procedència.[84]

6- ESTUDI FORMAL

L'Església Parroquial de l'Assumpció de la Mare de Déu va ser construïda a la primera meitat del segle XIX. L'edifici està situat a la plaça de la Vila del Cogul, i el seu autor és d'origen desconegut. Estilísticament, s'adscriu al llenguatge barroc, sobretot per la façana, i al neoclàssic. Segons fonts documentals, l'església va ser construïda al voltant d'una antiga església, possiblement romànica. Es tracta d'una església parroquial, i el seu ús i funció pel qual va ser creada és el culte religiós. Actualment, la seva titularitat és l'eclesiàstica. Segons informació del cadastre, amb número de referència 7234603CF0973S0001XB, la seva superfície és de 462 m2. Actualment, està protegida com a B.C.I.L. segons l'acord del Ple del Consell Comarcal, amb data del 23 de febrer de 2006, amb número de registre o catàleg 1030-I. [85]

[81] Garganté, 2006: 213.
[82] Els encavallaments estan formats per bigues de fusta unides, que tenen la funció de sostenir la teulada de dues vessants que cobreix la nau de l'edifici. (Fullana, 1974: 137).
[83] Garganté, 2006: 223.
[84] Garganté, 2006: 214.
[85] Generalitat de Catalunya. "Església Parroquial de l'Assumpció de la Mare de Déu".
A: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=13944> [Consulta: 21/3/2022].

La façana principal de l'església fa 15,78 metres d'amplada, i el mur lateral esquerra i el mur lateral dret mesuren 26,59 metres de llargada aproximadament.[86] [Fig.12] L'església consta de tres naus amb transsepte i absis poligonal, una bonica façana decorada amb una portalada barroca, i un alterós cloquer. El seu estat de conservació és bo, tot i que la humitat ha deteriorat part de l'arrebossat de la paret. L'any 1990 es va pavimentar el terra i es van substituir les llambordes de pedra originals per rajoles.

6.1. SISTEMA CONSTRUCTIU

El sistema constructiu emprat en la construcció de l'església es basa en la col·locació de pedra arrebossada amb calç, i grans carreus de pedra col·locats estratègicament a la façana principal i a les cantonades de l'edifici. [Fig.13] Per altra banda, l'estructura interior es distribueix per mitjà de suports que sustenten les voltes de l'edifici, suportant el pes de la coberta i de la cúpula. [Fig.14]

6.2. ELEMENTS ARQUITECTÒNICS

Aquest apartat inclou els diferents elements arquitectònics de què disposa l'església, classificats segons la seva funcionalitat, entre els quals destaca els suports i els elements sustentats.

[86] Cadastre. A:<https://www1.sedecatastro.gob.es/Cartografia/mapa.aspx?del=25&mun=91&refcat=7234603CF0973S0001XB&final=&ZV=NO&anyoZV=> [Consulta: 21/3/22].

6.2.1. SUPORTS

Els suports són els encarregats d'aguantar el pes de les voltes, la cúpula i el cimbori i la coberta superior. A més a més, delimiten els espais interiors per mitjà dels pilars, els quals separen la nau principal de les naus laterals.

- **Murs**

Els murs laterals de l'edifici tanquen l'espai, i estan aixecats amb pedra irregular rejuntada amb calç i arrebossada, [Fig.15] igual que en bona part de la zona del transsepte i de l'absis. En canvi, la façana principal destaca per estar executada amb carreus de pedra ben escairada, igual que les cantonades dels murs. [Fig.16] L'interior dels murs laterals estan arrebossats fins a l'altura del sòcol, que és de pedra vista. El sòcol presenta problemes de capil·laritat, a conseqüència de la humitat. [Fig.17]

No podem precisar quina és la grossor dels murs, però tenint en compte el gruix de les finestres de les absidioles podem fer un càlcul aproximat de 70 cm de gruix de paret.

- **Pilars**

A la nau central hi ha deu pilars de grans dimensions aixecats amb carreus de pedra rejuntada i arrebossada amb morter de ciment. La seva funció és sustentar els arcs i les voltes, però també distribueixen l'espai, ja que separen la nau central de les naus laterals. El seu basament és quadrat i treballat amb pedra vista polida, d'una tonalitat grisenca, i està dissenyat pel sistema de cornises. [Fig.18 i 19] Pel que fa a l'estat de conservació, es pot apreciar a simple vista que tant el basament com el fust estan

afectats per la humitat i el salobre, per la qual cosa, hi ha zones en què s'aixeca l'arrebossat.

Tot i que la pedra amb la qual van ser construïts els pilars queda amagada d'avall l'arrebossat, podem fer-nos una idea del seu aspecte, observant un dels pilars de l'església de l'Albagés, ja que la pedra va ser repicada fa uns anys, i rejuntada amb algun tipus de morter. [Fig.20]

La distància que hi ha entre els pilars centrals i les pilastres adossades al mur és de 2,17 metres d'amplada aproximadament, mentre que la distància que hi ha entre els pilars col·locats de forma vertical, és de 2,66 metres de llargada aproximadament. Pel que fa a l'alineació de les pilastres, podem veure que existeix una lleugera desviació en la verticalitat de la columna tercera, a banda i banda. Desconeixem les causes d'aquesta irregularitat.

Pel que fa a l'ornament, aquest és profús i ric. Coronant els pilars i les pilastres dels murs laterals, s'aixequen uns majestuosos capitells d'ordre compost, treballats amb guix o escaiola, i decorats amb espirals i motius vegetals estilitzats, com volutes i altres floritures. [Fig.21] Aquests capitells estan acabats amb un tipus de fris-cornisa molt elaborat. Per sobre els capitells continua elevant-se el pilar de pedra, unint-se a la volta, i amb el mateix acabat o sistema de cornisa que el basament. En la part superior d'alguns pilars encara s'hi pot observar els antics suports de ferro forjat, els quals estan ornamentats amb formes zoomorfes que antigament servien per a penjar les llànties i il·luminar l'interior de l'església.

- **Arcs**

Entre pilar i pilar s'eleven els arcs de la volta de les naus, els quals sostenen l'embigat i reparteixen el pes de les voltes, descarregant les forces cap als costats. Aquests arcs segueixen la tipologia d'arc rebaixat. [87]

Els quatre arcs del creuer que sustenten el cimbori distribueixen el seu pes per mitjà de l'estructura de l'edifici. [Fig.22] Segurament, aquests arcs estan construïts amb maó i guix,[88] ja que la construcció amb pedra era més costosa i més difícil de treballar.

6.2.2. SUSTENTATS

Aquests elements se sustenten a través dels suports. Entre ells hi destaquen la coberta i la cúpula del creuer amb el cimbori i el llanternó que la remata i la coberta de les naus.

- **Volta**

La volta és una estructura de forma arquejada que conforma el sostre de l'edifici. La nau central està construïda amb volta de canó amb llunetes, [Fig.23] en canvi, les naus laterals, una mica més estretes que la nau central, estan construïdes amb volta d'aresta. [Fig.24 i 25] Possiblement, el material emprat en la construcció de les voltes de les naus és la doble rajola. La part convexa presenta una capa de morter de guix, i la part de baix està enguixada i blanquejada.[89]

[87] L'arc rebaixat presenta una altura inferior que la meitat de la seva llum. (De la Plaza, 2014: 78).
[88] Torrent, 1999: 194.
[89] Torrent, 1999: 197

- **Coberta**

La coberta és el tancament que està situat en la part superior de l'edifici i està construïda amb teula àrab. [Fig.26] El tipus de coberta varia segons la zona en què s'ubica. La nau principal del temple està construïda amb coberta a dues aigües, per tant, la part superior disposa de dos aiguavessos units en la zona del cavallet.[90] L'absis i les absidioles tenen una coberta construïda a cinc aigües. A partir de la zona del transsepte s'hi pot observar un tipus de vidre de color verdós, del qual en l'actualitat se'n conserven algunes traces. Finalment, el cimbori suporta una coberta a vuit aigües, també anomenada coberta de pavelló, on els plans triangulars s'ajunten en un únic vèrtex superior.[91]

- **Cúpula**

La cúpula s'aixeca sobre el cimbori, que recolza els quatre arcs del creuer. [Fig.27] Aquesta distribució també la podem veure en la cúpula de la Parroquial de Sant Pere d'Alcanó, [Fig.28] molt similar a la de l'Església de l'Assumpció del Cogul.

- **Cimbori**

El cimbori està situat en la intersecció que es produeix entre la nau central i el transsepte, donant com a resultat l'espai que ocupa el creuer, i d'on s'aixeca en planta, i està rematat per una cúpula, la qual se sosté gràcies als quatre arcs que conformen els costats del creuer.

[90] El cavallet cobreix el carener format pels dos vessant d'una teulada. (Fullana, 1974: 94).
[91] De la Plaza, 2014: 255.

Exteriorment, el mur presenta un cos vuitavat, i el tambor disposa d'unes obertures en forma d'òculs, és a dir, vuit finestres "de llei",[92] per mitjà de les quals hi entra la llum natural de l'exterior, i il·lumina les estances interiors del temple. El material emprat per a la construcció del cimbori és la pedra. Internament, la seva estructura és cilíndrica. [Fig.29] Aquesta estructura també és coneguda amb el nom de torre-llanterna, ja que està conformada per un tambor i una llanterna.[93]

Algunes esglésies de la zona també disposen de cimbori, com és el cas de l'Església de la Parroquial de Sant Pere d'Alcanó, [Fig.30] i l'església de Sant Julià d'Aspa, [Fig.31] tot i que cap de les dues disposa de llanterna, com si veiem en l'Església de l'Assumpció.

- **Llanterna**

Per damunt del cimbori s'aixeca el llanternó de planta octogonal construït amb maó. Aquesta estructura disposa de vuit perforacions o obertures, actualment tancades amb un vidre, [Fig.32] que serveixen per il·luminar l'interior de l'edifici.

6.2.3. ELEMENTS DECORATIUS

Són varis els elements decoratius que trobem en aquesta església. La majoria no compleixen una funció arquitectònica determinada, sinó que són fruit d'una època i d'un estil.

- **Portalada**

La portalada consta de dos cossos. [Fig.33] En el cos inferior hi destaca la porta d'entrada, emmarcada per un arc de mig punt, i flanquejada per sengles pilastres

[92] Torrent, 1999: 195.
[93] De la Plaza, 2014: 210.

adossades sobre un basament, que sostenen un entaulament amb un fris estriat. En el cos superior una fornícula acull una talla de pedra de la Verge Maria de l'Assumpció, patrona de l'església, tot i que sabem que antigament aquest espai ja contenia una altra imatge sota la mateixa advocació. La fornícula està emmarcada o delimitada per una garlanda vegetal que la decora. Damunt de la cornisa hi ha dos elements decoratius de pedra. Actualment, només es conserva el dret, ja que l'esquerra ha desaparegut, tot i que en tenim constància gràcies a una fotografia de principis del segle XX.

- **Rosassa**

La rosassa de la façana principal està situada damunt la portalada barroca, a sobre de la fornícula on hi ha la imatge de la Verge Maria de l'Assumpció. Es tracta d'un gran òcul amb un bonic vitrall emplomat de colors que dibuixa una flor estelada, i està delimitat per un marc circular de pedra. La funció d'aquest element arquitectònic va més enllà de la funció ornamental, ja que atorga llum a l'interior de l'edifici, situant-se just damunt del cor, als peus de l'església. Damunt la rosassa hi ha un òcul de petites dimensions que està descobert, col·locat al bell mig de la testera semicircular, tot i que una mica desplaçat cap amunt. Interiorment, aquest òcul no s'aprecia, ja que es troba en un espai superior, al qual només es pot accedir per les escales del campanar.

- **Obertures**

Des de l'exterior d'una de les naus laterals podem observar unes petites obertures que deduïm vam ser construïdes en un primer moment. Encara es poden entreveure entre finestra i finestra del mur esquerre, ja que el mur dret queda totalment tapat a causa de la construcció d'una casa. Aquestes obertures de menor dimensió estan una mica més aixecades que les finestres actuals. [Fig.34 i 35] No tenim constància de la data exacta,

però sembla que posteriorment van ser tapades en detriment d'unes noves obertures de majors dimensions i delimitades per una llinda de pedra. Dins l'edifici podem observar que les vuit finestres de les naus laterals i les dues del transsepte estan emmarcades per un arc i no disposen de cornisa. [Fig.36 i 37] Totes Les finestres de les naus laterals estan tapades amb un vidre de quadrícula armada.[94] Aquesta tipologia de finestra la podem trobar en algunes esglésies de la zona, com per exemple a l'Església Parroquial de Sant Pere d'Alcanó, tot i que en aquest edifici les finestres estan emmarcades per una cornisa inferior. [Fig.38]

En les absidioles situades a banda i banda de l'absis també hi ha dues finestres de petites dimensions que deixen passar la llum a l'interior de l'habitació. Per la profunditat de la finestra podem deduir que la paret fa uns 70 cm de gruix aproximadament.

Pel que fa a les obertures de la façana principal, són quatre en total, excloent la rosassa i l'òcul de la testera. Les obertures rectangulars de petites dimensions es concentren al cos dret. [Fig.39 i 40]

- **Capitells**

Els capitells d'ordre compost que adornen la part superior de les pilastres sostenen els arcs de les voltes, i exerceixen la funció de capitell-cornisa. Són grans capitells treballats amb guix, que estilísticament presenten motius ornamentals clàssics que recorden a les fulles d'acant. També estan decorats amb espirals i motius vegetals, com volutes i altres elements geomètrics. [Fig.41] Es tracta d'una tipologia molt característica del barroc, i la trobem en l'Església de Santa Maria del Soleràs [Fig.42] i en l'Església Parroquial de

[94] Aquest tipus de vidre té la peculiaritat que si es desintegra no es trenca en mil bocins.

Sant Pere d'Alcanó, [Fig.43] entre altres, ja que són exemples molt significatius que entren dins del grup d'esglésies construïdes durant el mateix període.

- **Escultures**

Damunt la portalada de la façana principal hi ha una fornícula que conté la figura de la Mare de Déu de l'Assumpció, [Fig.44] una escultura tallada en pedra blanca, envoltada per una garlanda vegetal que emmarca la imatge al centre de la composició. Aquesta verge va substituir una altra imatge anterior que va ser destruïda durant la guerra civil. [Fig.45] Actualment, l'interior del temple acull diverses imatges de sants. Als laterals hi ha les imatges de la Mare de Déu dels Dolors, Sant Josep, la Mare de Déu del Carme, la Immaculada Concepció, i la Mare de Déu de Fàtima [Fig.46 i 47] La imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció presideix l'Altar Major, on també hi ha Sant Antoni i el Sagrat Cor de Jesús. [Fig.48]

La pica baptismal [Fig.49] es troba en el braç dret del transsepte, en una de les absidioles poligonals, tot i que en origen anava ubicada als peus del temple. Aquesta estructura va ser tallada en pedra, i es creu que data del període de la construcció de l'església, a principis del segle XIX.

Pel que fa al Crist, es tracta d'una escultura que substitueix una imatge anterior. Segons la creença popular, el Crist avui desaparegut era miraculós. Es creu que va ser realitzat durant el segle XVI, però desconeixem la data exacta. A més a més, es creu que pertanyia a l'estil del Sant Crist de la Granadella i del de Balaguer. Sabem que va ser destruït durant la guerra civil, però per sort es conserven algunes fotografies. [Fig.50 i 51] Es creu que aquest Crist era articulat. Existeixen documents de l'època que en parlen. La seva història comença a agafar força en un moment en què el territori està immers en una

crisi econòmica com a conseqüència d'una greu sequera. Davant la incertesa i veient que la situació era insostenible, el 19 de març de 1924 es va realitzar una processó multitudinària per a demanar al Crist del Cogul la tan anhelada pluja. A aquesta processó s'hi van afegir catorze pobles veïns, l'Albagés, Aspa, Castelldans, Torrebesses, Granyena de les Garrigues, Alcanó, Alfés, els Torms, Sarroca, el Soleràs, Juncosa, Sunyer, Puigverd i Artesa de Lleida.[95] Aquell dia, els prohoms del poble van treure el Sant Crist en romeria. Segons fonts orals, aquell mateix dia el cel es va omplir de núvols i va ploure "a bots i barrals". El 21 d'abril de 1924, un Dilluns de Pasqua, tots els pobles que havien intervingut en la romeria van tornar a reunir-se al Cogul per a donar gràcies al Crist. D'aquest episodi va sorgir un goig que diu:

"Torrebesses i Sarroca, l'Albagés i Soleràs, Granyena, els Torms i Juncosa De Puigverd i Castelldans, de Sunyer i d'Artesa, Alfés, Aspa i Alcanó del Sant Crist que es venera al Cogul amb processó, alabances infinites cantarem sempre agraïts, protegiu nostres collites feu-nos ser vostres escollits".[96]

De l'existència de l'antic Crist només en queden algunes fotografies d'arxiu, però s'ha pogut recuperar la tovallola que portava. [Fig.52] Avui en dia la podem veure exposada prop de l'actual Crist, una escultura adquirida a la casa "Fregola" l'any 1941, gràcies a l'aportació econòmica del poble.[97]

[95] Aguado, 2004: 342.
[96] Aguado, 2004: 342.
[97] Generalitat de Catalunya. "Església Parroquial de l'Assumpció de la Mare de Déu". A:<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=13944> [Consulta: 21/3/2022].

7. DESCRIPCIÓ DELS ESPAIS

En aquest apartat classificaré els espais de què disposa l'edifici, i els dividiré en espais exteriors i espais interiors. En cada un d'aquests apartats elaboraré subdivisions dels diferents aspectes a analitzar.

7.1. ESPAIS EXTERIORS

Aquest apartat analitza els espais més destacats de l'exterior de l'edifici, les seves dimensions i la relació que estableixen amb l'interior de l'edifici i amb el seu entorn. La monumentalitat de la façana principal ens apropa al barroc més recarregat, però també ens situa en la confluència amb el nou estil, el neoclàssic. El xoc dialèctic entre les formes ondulades i les línies rectes impacta visualment i ens situa en un context històric de grans canvis, que es materialitzen en la construcció d'aquesta església, tan similar a altres esglésies del mateix període, però tan diferent de totes elles.

- **Façana principal**

La façana principal està construïda amb carreus de pedra, i s'estructura en tres cossos, [Fig.53] sent el cos central el més ample. Aquest cos destaca per la portalada d'estil barroc, amb clara influència neoclàssica, [Fig.54] molt típica d'aquest període. La porta principal està coronada per un arc de mig punt de pedra, [Fig.55] i flanquejant la porta hi ha dues robustes semi pilastres de pedra adossades [Fig.56 i 57] que sostenen un entaulament[98] de fris estriat. [Fig.58]

[98] L'entaulament és compon de l'arquitrau, el fris i la cornisa. (Fullana, 1974: 144).

Una mica més amunt, entre la testera i el campanar, hi trobem un element que podria haver format part de l'antiga església medieval. Es tracta d'una gàrgola antropomorfa que podria tenir un origen romànic. [Fig.59] Flanquejant el cos central hi ha dos cossos més estrets, els quals es divideixen en dos nivells diferenciats, rematats per una cornisa triangular. [Fig.60, 61, 62 i 63]

Finalment, el cos central està rematat per una testera semicircular o mixtilínia [Fig.64] Es tracta d'un element molt típic d'aquest període constructiu, i té relació amb l'edilícia setcentista[99] La testera està emmarcada per una cornisa i coronada per un element decoratiu de pedra. Aquest tipus de façana recorda a l'estil d'altres esglésies construïdes durant el mateix període. Alguns dels exemples més destacats els trobem en la façana principal de l'Església de Sant Joan de l'Albagés, [Fig.65] la qual presenta algunes similituds amb l'Església de l'Assumpció de Cogul, pel que fa a la testera i a la portalada barroca, seguint l'estil imperant de l'època. Una tipologia que es regeix sobretot per la portalada barroca, la rosassa i la testera semicircular coronant la façana principal.

Aquest tipus de façana es repeteix en l'església de Sant Julià d'Aspa,[100] [Fig.66] tot i que aquesta destaca per la seva sobrietat, prescindint de la fornícula i de la rosassa. En canvi, l'Església de Sant Joan Baptista dels Torms [Fig.67] s'aproxima més a la típica distribució de façana barroca, és a dir, disposa de portalada, rosassa i testera curvilínia. Pel que fa a l'Església de Santa Maria de Gràcia de la Granadella,[101] [Fig.68] tot i que estilísticament

[99] Barral, 1999: 69.
[100] El 9 d'abril de 1746 els veïns d'Aspa van contractar a Magí Borràs (mestre de cases de Cervera), per a la construcció de la seva església. Les obres van costar 1.700 lliures, a pagar en un període de quatre anys. (Puig, 2007: 455).
[101] Els mestres de cases Josep i Francesc Puig van ampliar l'Església per tal de fer-la més gran i "capaç". (Puig, 2007: 457).

presenta diferències respecte a les anteriors esglésies, també es reconeix fàcilment gràcies a la testera curvilínia que corona el cos central de la façana principal.

- **Campanar**

El campanar va ser construït durant el segle XIX gràcies a la col·laboració ciutadana, i s'erigeix en un dels símbols del poble. [Fig.69]

Es troba ubicat al cos dret de la façana principal i consta de dos cossos rematats per una cúpula vuitavada. El primer tram o cos està integrat a la façana principal, i és de base quadrada, tot i que octogonal a partir de mitjana alçada, Anteriorment, hi havia una petita obertura molt descentrada, col·locada damunt de la cornisa triangular, però actualment aquesta obertura ha desaparegut, i en el seu lloc hi ha un rellotge que data del segle XX. El segon cos del cloquer és octogonal, i està presidit per les campanes, visibles des de diferents angles, ja que aquest cos de vuit cares disposa de quatre grans finestres de mig punt que acullen les campanes. Finalment, el tram superior està coronat per una cúpula de pedra vuitavada, i rematada per una bola de pedra de grans dimensions en la que s'assenta una Veleta de ferro forjat. Segons fonts orals, la bola va caure a terra quan un llamp va impactar en ella.

7.2. ESPAIS INTERIORS

Pel que fa a l'espai interior del temple cal remarcar que es tracta d'un edifici de tres naus il·luminades per les finestres laterals, per on entra poca llum, i per la rosassa, un gran òcul de vitrall que deixa passar part de la llum provinent de l'exterior. Els espais estan definits i separats per grans pilars de pedra arrebossada, que divideixen l'espai interior de l'edifici, tot i que no es tracta d'espais compartimentats, ja que aquesta construcció destaca per la seva gran verticalitat, només trencada pel transsepte.

- **Naus**

La planta de l'edifici està dividida per tres naus, on la nau central és més ampla que les naus laterals. Pel que fa a la tipologia, la nau central és de volta de canó amb llunetes[102], mentre que les naus laterals són de volta d'aresta. Sabem que antigament, les naus laterals acollien diversos altars, i que hi havia estructures de pedra. Segons fonts orals, aquests altars estaven profusament ornamentats. Malauradament, no tenim dades que ens ajudin a definir quin era el seu aspecte original, tot i que en sabem de la seva existència gràcies a texts antics.

- **Transsepte / Absidioles**

Als braços del transsepte hi ha una absidiola poligonal. A l'absidiola dreta hi ha l'antiga pica baptismal, [Fig.70] on s'observa l'únic vitrall pintat de què disposa l'edifici, a banda de la rosassa. Es desconeix la data de la seva fabricació. A l'absidiola esquerra hi trobem el Sant Crist. [Fig.71] Antigament, aquest espai era ocupat per un cambril, que es creu que va ser destruït durant la guerra, i on hi havia el Crist antic, també perdut a conseqüència de la guerra civil.

El canvi estilístic que es produeix durant el segle XVIII aposta per les formes clàssiques del neoclàssic, i introdueix una nova tipologia, el cambril.[103] Segon Martinell, el cambril del segle XVIII té els antecedents en una solució "resolent el cambril en el mateix retaule".[104]

[102] Es tracta d'una volta amb forma de mitja lluna que es compon per un arc vertical i la intersecció que es produeix amb la volta de canó, donant com a resultat una obertura. (Fullana, 1974: 221).
[103] Triadó, 1984: 157.
[104] El primer cambril del qual tenim constància és el de la capella del Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses (1710-1715), obra de Jacint Morató Soler i Josep Morató Soler. Un dels més sumptuosos és el cambril de l'església de la Misericòrdia de Reus, construït l'any 1756 per l'escultor Lluís Bonifaç i Massó. (Triadó, 1984: 162).

Antigament, l'església del Cogul disposava d'un cambril [Fig.72] conformat per una gran estructura que arribava fins al sostre, segurament de fusta o guix, i que formava part de l'altar del Crist, on hi havia una talla esvelta a escala humana, custodiada a banda i banda per dos àngels també de grans dimensions. Només es podia arribar al Crist per mitjà d'unes escales. A sota hi havia un altar coronat de flors. Entre l'altar i la zona on se situava el Crist hi havia uns relleus o pintures. A banda i banda hi havia dues grans escultures, i damunt seu, un frontó triangular. També són notòries les quatre columnes d'ordre jònic amb capitells en forma de volutes i espirals que sostenien l'entaulament. A sobre de la composició hi havia dos àngels de petites dimensions sostenint un emblema. Damunt els àngels hi apareix la figura de Déu, i a banda i banda, dos àngels s'asseien en una estructura sostinguda per columnes. La part superior estava rematada per un frontó triangular. [105]

- **Absis /Altar**

L'absis de l'església és poligonal amb una cúpula de quart d'esfera. [Fig.73 i 74] En l'actualitat, l'interior de l'absis mostra una aparença diferent de l'original, tot i que es creu, segueix l'estètica anterior. Fins i tot, encara es conserven algunes traces de la pintura original al pany de paret del fons de la nau dreta, on actualment hi ha ubicada la Mare de Déu dels Dolors.

La paret de l'absis és de pedra arrebossada i pintada amb un color marró clar, i destacada per les quatre pilastres adossades, que també estan arrebossades amb morter pintat, d'una tonalitat marronosa més fosca. Pel que fa a la decoració, aquest espai està decorat

[105] Actualment, la Capella del Sant Crist de Balaguer i la Capella del Sant Crist de Conques (Pallars Jussà), encara conserven el cambril.

amb diverses escultures, on trobem a Sant Antoni, el Sagrat cor de Jesús, i al centre la Verge de l'Assumpció.

L'altar es concentra al mig de l'absis i està tallat amb marbre clar.[106] S'aguanta per quatre pilars i per un suport de pedra situat al mig de l'estructura. Davant l'altar hi penja un petit crist. El terra de l'absis és de rajola clara, i darrere l'altar hi ha unes escales de ceràmica grisa.

A banda i banda de l'absis hi ha la sagristia i una petita habitació. La porta d'entrada a aquestes estances està emmarcada per una llinda construïda amb carreus de pedra ben delineats i treballats amb buixarda. [Fig.75 i 76] Interiorment, el paviment, encara conserva l'antiga llamborda. [Fig.77]

Pel que fa a l'ornamentació de l'església, sabem que l'altar major guardava un fabulós retaule barroc que va ser destruït durant la guerra civil. [Fig.78] Desconeixem si es tracta del mateix retaule, però segons un document de l'any 1936, va ser destruït un altar que contenia tres retaules gòtics de gran valor.[107]

Tenim coneixement que algunes parròquies encarregaven aquest tipus de retaules per a decorar les seves esglésies. Normalment, els retaules representaven als patrons de la parròquia, i estava molt relacionat amb la seva faceta miraculosa. Aquesta etapa la podem definir com a Barroc "afegit", ja que l'ornamentació era un dels seus trets

[106] Existeixen diferents tipus d'altar. L'altar a la romana se situa al cor, el colateral es col·loca a les capelles laterals i l'altar major se situa a l'eix de la nau major. (De la Plaza, 2014: 54).
[107] *Successos aixecament cívic i militar*, 1936, Arxiu Diocesà, Lleida, capsa Nº2.

característics.[108] Exteriorment, disposa d'un l'absis poligonal.[109] [Fig.79] i adossat a ell hi ha dues absidioles de planta quadrada i de petites dimensions. [Fig.80]

- **Cor**

El cor es troba a la zona del nàrtex, al primer tram de volta, i damunt el vestíbul d'entrada, [Fig.81] un element molt característic de l'arquitectura peninsular.[110] Davall el cor hi ha una volta rebaixada que forma un arc de 5,60 metres d'amplada aproximadament. A banda i banda del vestíbul d'entrada hi ha dues portes estretes per les quals es pot accedir a l'interior de l'edifici. Damunt aquesta estructura hi ha el cor, que era el lloc on se situaven els cantaires, i s'hi accedeix per les escales de la torre del campanar, normalment tancada al públic.

El cor és un element molt característic de les esglésies construïdes durant aquest període. Esglésies com la de Sant Joan Baptista de l'Albagés disposen d'aquesta estructura. [Fig.82]

A la banda esquerra de l'entrada principal hi ha un enreixat, el qual en el passat va acollir la pica baptismal, tot i que actualment es troba ubicat a l'absidiola dreta, prop de l'absis. Tot entrant al temple, a banda i banda de la porta principal, i adossades a una pilastra, hi ha dues piques de pedra blanca treballades al fi i brunyides, que contenen l'aigua beneïda. [Fig.83]

Finalment, el cor està pavimentat amb una rajola rectangular d'una tonalitat rogenca i d'una qualitat inferior.

[108] Barral, 1999: 67.
[109] Normalment, l'absis és construïa en direcció a llevant. (De la Plaza, 2014: 19).
[110] Barral, 1999: 81.

- **Paviment**

Durant les obres de pavimentació realitzades l'any 1990 es va substituir el terra original de llamborda de les naus, per un de rajola o mosaic hidràulic. No obstant això, el terra de les sagristies encara conserven la llamborda original.

8- ESTIL: DEL BARROC AL NEOCLÀSSIC

Catalunya va experimentar un creixement demogràfic i econòmic durant el segle XVIII, un període marcat pel gran auge constructiu, civil i religiós, que van emprendre moltes ciutats i pobles del territori català.[111] A més a més, a conseqüència de la guerra de Successió (1701-1713/1715), molts conjunts religiosos van ser destruïts, per tant, es va creure necessari restaurar tot allò que la guerra havia malmès, ja que les necessitats de la població ho requerien.[112] Per tal de pal·liar la situació es van organitzar diferents projectes a gran escala amb la intenció de donar una major accessibilitat a la gent.

Durant aquesta etapa constructiva es va conformar "l'estil" barroc, en el que les esglésies va prendre major importància en la vida social de la gent. Es tractava d'una Església adscrita a les normes estipulades pel Concili de Trento (1545-1563), que s'adheria a l'esperit de la Contrareforma,[113] i en la que el culte religiós hi tenia un paper fonamental. Va ser en aquest moment, quan la veneració als sants i el culte a la Verge Immaculada van esdevenir amb més fervor. Pel que fa a la regió de Lleida, tenim diversos testimonis de l'empresa constructiva que va iniciar la seva Diòcesi, en la que alguns

[111] Company, 2007: 421.
[112] Barral, 1999: 93.
[113] Company, 2007: 418.

religiosos van promoure la restauració d'esglésies, ampliant la seva capacitat per tal de donar cabuda als nous cultes que anaven sorgint, i que a poc a poc calaven en la gent.

L'arquitectura barroca que defineix una església del segle XVIII disposa d'uns trets característics. La façana principal consta de tres cossos diferenciats, dos laterals més estrets, i el central més ample, en el que hi destaca la portada arquitravada. Damunt hi acostuma a haver una fornícula amb la imatge de la Verge o del sant titular de l'església o parròquia. A sobre, la rosassa de grans dimensions recull la llum natural de l'exterior. Finalment, la testera semicircular o mixtilínia sol coronar la façana principal, que destaca per la seva forma corba, molt típica d'aquest període.[114] Amb tot, aquesta tipologia no es va consolidar d'un dia per l'altre, ja que van anar sorgint canvis pel que fa a l'estètica i la plàstica arquitectònica.

L'arquitectura religiosa construïda a Lleida durant el segle XVIII es pot dividir en tres fases estilístiques. Durant la primera meitat del segle XVIII les esglésies segueixen una línia estilística que reflecteix un barroc classicista, on el predomini de les formes barroques no és molt sever, sinó que es dilueix amb les formes clàssiques. En aquesta etapa constructiva hi predominen les portades marcades per la línia recta i els frontons triangulars.[115] Aquests edificis són d'una sola nau, i disposen d'un transsepte i una capçalera, la qual acostuma a ser plana. L'església conté capelles distribuïdes a banda i banda, pegades als murs laterals, i el cor s'enlaira imponent, als peus de la nau.[116]

Cal dir, que el classicisme no és l'antítesi del barroc, ja que l'estil clàssic no renegava de l'ostentació barroca, com moltes vegades s'ha relacionat amb el denominat "esperit

[114] Triadó, 1984: 160.
[115] Puig, 2007: 444.
[116] Puig, 2007: 445.

català", sinó que era una conseqüència dels models que ens arribaven d'Europa. Per tant, els elements clàssics van perviure en certa manera, tot i que la seva disposició va canviar notablement.[117]

El carmelita descalç fra Josep de la Concepció, també anomenat "el tracista", és qui millor representa aquest estil classicista en tota la Península,[118] ja que la seva arquitectura va influir en moltes de les construccions que es van dur a terme durant el segle XVIII.

Després de la guerra de Successió hi va haver la necessitat de reparar tot allò que la guerra havia destruït, per tant, es van incentivar nombroses construccions. Felip V va fundar la Reial Acadèmia Militar de Matemàtiques l'any 1720, al recinte de la Ciutadella de Barcelona, però més endavant va canviar la seva ubicació, formant part d'un annex de la caserna de Sant Agustí Vell. L'acadèmia tenia un projecte formatiu de tres anys, en el que s'ensenyava matemàtiques i arquitectura civil, i en l'última fase es practicava el dibuix i les tècniques de mesura. Aquest aprenentatge era vital per a la formació acadèmica dels futurs constructors i contractistes, ja que dins dels gremis no havien pogut adquirir aquests coneixements. Ara, les necessitats eren superiors, i aquests professionals havien de ser capaços d'interpretar els plànols dels enginyers i poder arribar a mesurar i anivellar les noves construccions.[119]

D'aquest període podem destacar, sobretot per la seva influència en obres posteriors, la Universitat de Cervera (1718-1789), una gran obra d'enginyeria militar promoguda per Felip V, amb una clara intenció propagandística, ja que volia premiar la població de

[117] Barral, 1999: 68.
[118] Barral, 1999: 71.
[119] Triadó, 1984: 141.

Cervera pel seu suport durant la guerra de Successió,[120] i castigar així, a la ciutat de Barcelona per la seva poca implicació. A més a més, aquesta construcció centralitzava el coneixement de Catalunya en un lloc escollit pel monarca.[121] La col·locació de la primera pedra es va dur a terme el 19 de desembre de 1718,[122] i és obra de Miguel Marín i Pedro Martín Cermeño.[123] Aquesta construcció va posar en evidència el fet que els arquitectes quedaven subordinats a la planificació de l'enginyer militar i de la constructora.[124] Les obres van ser finançades pels habitants de Cervera, que cada any havien de pagar 3.000 lliures per a sufragar les despeses. [125] La Universitat de Cervera és un reflex dels diferents canvis estilístics que es van produir durant aquest període. Això ho podem comprovar observant la façana barroca de l'exterior, obra de François Montaigu, Alexandre de Rez i Francesc Soriano, construïda entre 1726 i 1740, i la façana neoclàssica de l'interior, obra de l'arquitecte i enginyer Miguel Marín, construïda el 1751. A més a més, la distribució interior respon a un llenguatge clàssic, amb clara influència barroca.[126]

A partir de la segona meitat del segle XVIII les formes es van tornar més barroques, i la planta va passar a tenir tres naus separades per pilars. Es creu que aquesta tipologia va poder rebre la influència de la Catedral de Lleida,[127] la qual es va començar a construir l'any 1760,[128] i va suposar la construcció més important de les terres de Lleida, i una de les més importants de Catalunya. Es tracta d'una obra d'estil neoclàssic, dissenyada per

[120] Triadó, 1984: 145.
[121] Triadó, 1984: 146.
[122] Garganté, 2006: 39.
[123] El primer projecte va ser executat per Francesc de Montagou, Entre 1720 i 1745 l'arquitecte Major Francesc Soriano va supervisar les obres, i va presentar un segon projecte, però al final, es va escollir a l'arquitecte Miguel Marín, (Garganté, 2006: 40.) el qual va substituir a Pedro Martín Cermeño l'any 1751.
[124] Triadó, 1984: 146.
[125] Garganté, 2006: 40.
[126] Triadó, 1984: 147.
[127] Puig, 2007: 445.
[128] Garganté, 2006: 283.

l'arquitecte i enginyer militar Pedro Martín Cermeño. [129] La construcció de la Catedral va ser promoguda pel bisbe Manuel Macías Pedrejón, consagrada pel bisbe Joaquín A. Sánchez Ferragudo l'any 1781,[130] i subvencionada per Carles III.[131]

D'aquest període són l'església de Seròs (1742), l'església d'Aspa (1746), l'església d'Alcanó (1752), l'església de Maials (c.1770), i tantes altres. També es van crear diversos convents, entre ells els dels carmelites descalços i calçats.[132]

Tot i l'abarrocament típic d'aquesta segona etapa, alguns edificis van incorporar elements arquitectònics clàssics, a la façana principal, conferint un nou llenguatge, aquest més sobri, que xoca amb les formes i els volums d'estètica barroca que es poden veure sobretot en la portada, i que atorguen moviment i dinamisme. També és molt típic d'aquest període la testera corba o mixtilínia, tan característica del barroc,[133] de la qual en tenim alguns exemples a la zona de les Garrigues. Però els canvis que es van produir anaven més enllà de l'àmbit arquitectònic. El 17 d'abril de 1752 Ferran VI[134] va promoure la construcció de l'Acadèmia de San Fernando. A partir de llavors, la figura de l'artista va estar més ben considerada.

Els artistes que van estudiar a l'Acadèmia de San Fernando van aprendre els cànons clàssics, d'aquí que l'arquitectura de moltes de les esglésies construïdes sobretot durant l'últim quart del segle XVIII siguin neoclàssiques. Però, tot i l'academicisme que

[129] Les obres van estar dirigides per l'arquitecte Francesco Sabatini a partir de 1764, tot i que en la pràctica les va dirigir Josep Prat i Delorta. (Triadó, 1984: 170).
[130] Company, 2007: 421.
[131] Triadó, 1984: 170.
[132] Company, 2007: 421.
[133] Puig, 2007: 445.
[134] Triadó, 1984: 136.

impregnava aquestes construccions, les formes barroques no van desaparèixer, sinó que es van fusionar amb el nou estil.[135]

Durant l'últim terç del segle XVIII van començar a proliferar les esglésies de nova planta i de tres naus. Aquest canvi de paradigma va fer que la col·locació de capelles laterals ja no fos efectiva tal com ho havia estat fins llavors. D'aquesta nova forma de crear espais va sorgir una nova tipologia, la planta de saló, que ens recorda en alguns aspectes a la capella del Paranimf de la Universitat de Cervera,[136] la qual va ser inaugurada el 18 d'octubre de 1762.[137]

Pel que fa a les escoles formatives, i en un intent de buscar una nova forma de donar visibilitat a les arts, es van dur a terme diferents projectes, entre ells, l'Acadèmia de Belles Arts a Barcelona, fundada l'any 1758, molt similar a la de San Fernando, i en la que es van adscriure diverses disciplines. A més a més, l'any 1775 es va crear l'Escola de Dibuix de la Junta de Comerç de Barcelona, en la que es reafirma el gust pel classicisme.[138] Durant aquesta última etapa l'arquitectura beu d'una certa tendència il·lustrada que entronca amb un classicisme acadèmic que ja havia començat a florir feia unes dècades. [139]

A principis del segle XIX, les arts van entrar en un període d'inestabilitat, ja que els gremis catalans van entrar en crisi, a causa del descontentament dels artistes, els quals van lluitar per millorar el seu estatus, per deixar enrere el seu paper d'artesans.[140] En aquest context es va produir un canvi en la formació acadèmica artística, sobretot en la

[135] Puig, 2007: 445.
[136] Garganté, 2006: 283.
[137] Garganté, 2006: 40.
[138] Triadó, 1984: 138.
[139] Barral, 1999: 120.
[140] Fontbona, 1983: 13.

forma d'entendre les arts, i que entroncava amb el pensament il·lustrat. Per altra banda, els tallers van ser substituïts per les Escoles d'artistes, on confluïen les diferents branques artístiques. Els estudis es van organitzar segons les normes establertes en el règim acadèmic, i funcionaven de forma piramidal. L'Escola de la Llotja és un exemple d'aquest tipus d'escola, i de la seva popularitat, ja que l'any 1808 ja havien passat 11.304 alumnes per les seves instal·lacions. Aquestes escoles van ser un focus important per la pràctica teòrica de les arts, dotant de major qualitat l'ensenyança dels seus alumnes.[141]

Pel que fa a la pràctica constructiva, no podem parlar d'un període de grans construccions, ja que la guerra del francès va agreujar la situació econòmica, a més a més, moltes esglésies ja s'havien construït, sobretot durant la segona meitat del segle XVIII. [142]

Pel que fa a l'estètica, aquesta és d'un marcat classicisme. Tal era l'admiració pels clàssics, que els acadèmics van acabar rebutjant l'art medieval en detriment del classicisme, un estil que s'havia introduït amb força a Europa a conseqüència de la descoberta de Pompeia i Herculà (Itàlia) a mitjans del segle XVIII, però també beurà del Renaixement italià, moment en què Roma era l'epicentre d'aquesta estètica. Cal recordar que l'any 1577 es va fundar l'Accademia di San Luca di Roma.[143]

L'Escola de Llotja, la màxima institució a Catalunya, no va suportar grans canvis estètics un cop va començar la Guerra del Francès (1808-1814), ja que l'estil que proliferava a França era academicista, per tant, similar al produït a Catalunya, on l'estil Neoclàssic va arrelar ben fort. Per altra banda, l'arribada dels francesos, tot i que no va suposar un

[141] Fontbona, 1983: 14.
[142] Barral, 1999: 130.
[143] Fontbona, 1983: 14.

gran canvi estilístic, sí que va influir en l'execució artística que es va produir en territori català durant aquest període,[144] tot i que alguns artistes van haver de parar la seva activitat a causa de la guerra.

El contacte existent entre Catalunya i França va influir de forma permanent en la plasticitat de la seva arquitectura, virant encara més cap a l'estil Neoclàssic. A més a més, Napoleó, amb el seu afany d'equipar-se a l'antic imperi romà va promocionar-lo. A partir de 1814 l'estil neoclàssic es va anar tornant més pur, i quasi va esborrar les poques reminiscències barroques que encara eren perceptibles.[145] Per altra banda, aquest estil era més proper a les elits, per tant, no sempre arribava a tothom, de fet, el poble català era més partidari de l'estil barroc, el qual entroncava amb els seus valors i ideals, i era fidel a la tradició.[146] L'estil que imperava fora de Barcelona, d'on provenia la influència neoclàssica, era més autòcton que una altra cosa, i estava arrelat al territori per mitjà de la tradició. De fet, provenia de l'època en què regnava el rei-arxiduc d'Àustria, el mateix que l'havia iniciat. A més a més, el poble era qui impulsava aquest art, i fins i tot participava en la seva execució. Catalunya mantenia una certa distància des de feia temps amb la font de poder, i per això, l'art català a penes havia rebut influències externes que marquessin un canvi de paradigma.[147] A grans trets, el territori català es resistia a abandonar l'abarrocament del qual havia fet gala davant nous valors neoclàssics. També es va produir un fet que va marcar la simbiosi, ja que l'esperit de la tradició es va instaurar en alguns artistes que havien estudiat el nou estil acadèmic, per tant, la seva formació era deutora dels cànons clàssics. Tot i això, aquests artistes van

[144] Fontbona, 1983: 14.
[145] Fontbona, 1983: 35.
[146] Fontbona, 1983: 36.
[147] Fontbona, 1983: 36.

saber combinar la tradició barroca amb el nou estil imperant, el neoclassicisme, donant lloc a estructures híbrides. No sabem si aquesta imposició d'estil va ser una de les raons per les quals es va produir aquesta simbiosi, però sí que podem constatar que la invasió de les tropes franceses no va ser acceptada pels artistes catalans, els quals des de l'anonimat enaltien la figura de Ferran VII com el verdader monarca.[148] La situació va empitjorar quan el 1809 van ser obligats a jurar lleialtat a Josep I, germà de Napoleó. A partir de llavors, molts d'ells es van negar a servir a l'invasor.[149]

Entre 1808 i 1813, l'art català es va quedar en un punt mort, i fins i tot, alguns dels seus centres van deixar la seva activitat artística, com és el cas de l'Escola de la Llotja.[150] Durant aquest període molts artistes van marxar exiliats, i altres van ser deportats a França.[151] Un cop va finalitzar la guerra, molts d'ells van tornar a casa, i es van reincorporar a les tasques que havien deixat inacabades.

A partir de la desamortització espanyola de 1835, l'estil imperant fins aleshores va sucumbir davant el nou estil, quan la comunitat eclesiàstica va haver de desfer-se de bona part del seu patrimoni. A més a més, molts edificis i monuments religiosos van ser cremats i destruïts. Aquest fet, va suposar un canvi polític molt important, però també la finalització d'una etapa artística. L'any 1835 va esdevenir la fi del neoclassicisme i el començament d'un nou estil arquitectònic a Catalunya, el Romanticisme.[152]

[148] Fontbona, 1983: 19.
[149] Fontbona, 1983: 21.
[150] Fontbona, 1983: 19.
[151] Fontbona, 1983: 21.
[152] Fontbona, 1983: 56.

9- CONCLUSIONS

Les petjades de la història han anat construint i conformant aquest gran temple, símbol d'una època marcada per les guerres, però tot i els infortunis que van anar esdevenint es va erigir gràcies a l'esforç i el treball d'aquells que van participar en la seva construcció. Durant dècades, ni l'edat ni l'acció dels altres ha defenestrat el seu esperit conciliador, tot i que la història mai podrà desvincular la seva fàbrica de les vicissituds que va sofrir el territori, i com les guerres van devastar part d'aquest patrimoni. Però aquests successos forment part de la seva història. Per altra banda, l'estil imperant del segle XVIII, el Barroc, es van imposar amb força, conformant part de la seva fisonomia, tot i que el nou període s'estava obrint a una nova etapa constructiva, on el neoclassicisme entrava amb força. Amb tot, l'esperit barroc va conviure i va adaptar-se a la nova realitat, mostrant reminiscències d'un passat d'esplendor.

10- ANNEXOS

ANNEX 1

El Cogul, 1743. Inventari de la plata de la Parroquial de l'Església de Nostra Senyora del Cogul.

Una creu major d'argent daurada.

Una veracreu d'argent.

Un calze d'argent amb el peu de bronze.

Unes capes, un domàs carmesí i un domàs de flors.

Dos albes de tela.

Un singulo.

Uns corporals.

Dotze purificadors.

Una capeta per portar el biatich.

Un mirall.

Una tovallola de tafetà. [153] [...]

[153] Arxiu Capitular. 1743. VP 0027 383r-384r.

ANNEX 2

Raó dels calzes i les jocalies, vasos sagrats i ornaments d'aquesta Parroquial. Al Cogul.

Hi ha un calze d'argent, copa i patena daurada de catorze a quinze onces catalanes.

Un calze de llautó, copa i patena d'argent.

Un copó d'argent.

Una veracreu d'argent amb relíquies, però no apareix lignum.

Una creu processional vella d'argent que conté altres materials. És desconeix el seu pes.

Un recipient per a l'aigua baptismal.

Un calder per a l'aigua beneïda del mateix metall.

Dos canelobres de llautó.

Cinc casulles, quatre de seda i una de llana negra molt utilitzada.

Tres capes de seda, una blanca, l'altra negra i una de morada.

Una alba amb singulo.

Sis mantells, sis corporals i deu purificadors.

Una tovallola de seda de color blanc. Un pal·lio de seda.

Un sudari de llana utilitzada per als difunts.

Un encenser de llautó ja vell. [154] [...]

[154] Arxiu Capitular. 1827 VP 0031 035r-037v.

11- BIBLIOGRAFIA

Aguado, Vincenç (2004): *La formació històrica de les Garrigues: comarca natural, circumscripció administrativa i ens local. IV Trobada d'Estudiosos de la Comarca de les Garrigues*. Les Borges Blanques: Consell Comarcal de les Garrigues.

Barral, Xavier (1999): *Art de Catalunya. Arquitectura religiosa moderna i contemporània. Ars Catalonie*. Vol. V. Barcelona: L'isard.

Bertran, Tomàs (1847): *Itinerario descriptivo de Cataluña*. Barcelona: Imprenta de Oliveres.

Bolòs, Jordi (1997): *Catalunya Romànica. XXIV. El Segrià, les Garrigues, el Pla d'Urgell, la Segarra, l'Urgell*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.

Company, Ximo (2007): "Entre la tradició i la modernitat: Reflexions sobre el gust artístic a la Lleida d'època moderna". A: Puig, Isidre/Company, Ximo (eds.): *Arrels Cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida.* Temps d'expansió, temps de crisi i de redefinició: L'època moderna. Segles XVI-XVIII. Vol. III. Lleida: Pagès Editors, pp.411-422.

De la Plaza Escudero, Lorenzo (2014): *Diccionario visual de términos arquitectónicos*. Madrid: Ediciones Cátedra.

Font, Jose Maria (1969): *Cartas de población y franquícia de Cataluña I*. Vol.XXXVI. Barcelona: Consejo superior de investigacions científicas. Instituto Jerónimo Zurita. Escuela de estudiós medievales.

Fontbona, Francesc (1983): *Història de l'Art Català. Segles XVII-XVIII. "Del Neoclassicisme a la Restauració 1808-1880"*. Vol. VI. Barcelona: Edicions 62.

Fullana, Miquel (1974): *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*. Mallorca: Moll.

Garganté, Maria (2006): *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*. Barcelona: Fundació Noguera.

Gual, Valentí (2007): *Poblet, senyor feudal. La documentació de l'Arxiu de Poblet*. *Armari III*. Tarragona: Cossetània.

Lladonosa, Josep (1983): *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol. X. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Puig, Isidre (2007): "Un nou temple per a cada poble. L'impuls constructiu del Bisbat de Lleida (segles XVI-XVIII)". A: Puig, Isidre/ Company, Ximo (eds.): *Arrels Cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida. Temps d'expansió, temps de crisi i de redefinició: L'època moderna. Segles XVI-XVIII.* Vol. III. Lleida: Pagès Editors, pp.441-466.

Sabaté, Flocel (1998): "La castralització de l'espai en l'estructuració d'un territori conquerit. (Urgell, Pla d'Urgell, Garrigues i Segrià)". A: *Revista Cultural de l'Urgell. Urtx*, [Núm.11], pp.7-40.

Sobrequés, Jaume (1980): *Geografia General de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Edicions Catalanes.

Torrent, Raül (1999): “La parròquia de Torres de Segre. Procés constructiu (1746-1769)”. A: Revista Cultural de l’Urgell. Urtx, [Núm.12] URTX: 1999, pp.179-234.

Triadó, J.R. (1984): *Història de l’Art Català*. *Segles XVII-XVIII. L’època del Barroc al Neoclàssic*. Vol. V. Barcelona: Edicions 62.

Vv.Aa. (1999): *Les Garrigues. El Pla d’Urgell*. *Inventari del Patrimoni arquitectònic de Catalunya 8.* Barcelona: Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Huguet, R. (1924): “Notes Històriques”. A: *Esperanza. Revista Mensual del Seminario Ilerdense*, [Núm.8], Lleida, pp.180-185.

Huguet, R. (1924): “Notes històriques”. A: *Esperanza. Revista Mensual del Seminario Ilerdense*, [Núm.8], Lleida, pp.158-161.

ARXIUS DOCUMENTALS:

Arxiu Capitular de Lleida. 1743. VP 0027 383r-384r.

Arxiu Capitular de Lleida. 1816. VP 0030 160r-164v.

Arxiu Capitular de Lleida. 1827. VP 0031 035r-037v.

Arxiu Diocesà. Bisbat de Lleida. Arxiu Diocesà. Relación de los hechos ocurridos con motivo de la guerra determinada por el levantamiento cívico-militar de 18 de julio de 1936. Capsa Nº 2.

WEBGRAFIA:

Generalitat de Catalunya. “Església Parroquial de l’Assumpció de la Mare de Déu”.

A:<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=13944>

Cadastre.

A:<https://www1.sedecatastro.gob.es/Cartografia/mapa.aspx?del=25&mun=91&refcat=7234603CF0973S0001XB&final=&ZV=NO&anyoZV=>

12- ANNEX IMATGES

Fig.1: Antic assentament

Fig.2: Restes antic assentament

Fig.3: Extensió del Mur

Fig.4: Cantonada del mur

Fig.5: La Cova del pobre

Fig.6: Detall perforacions

Fig.7: Arc

Fig.8: Volta

Fig.9: Vista general

Fig.10: Arc

Fig.11: El Cogul a principis del segle XX

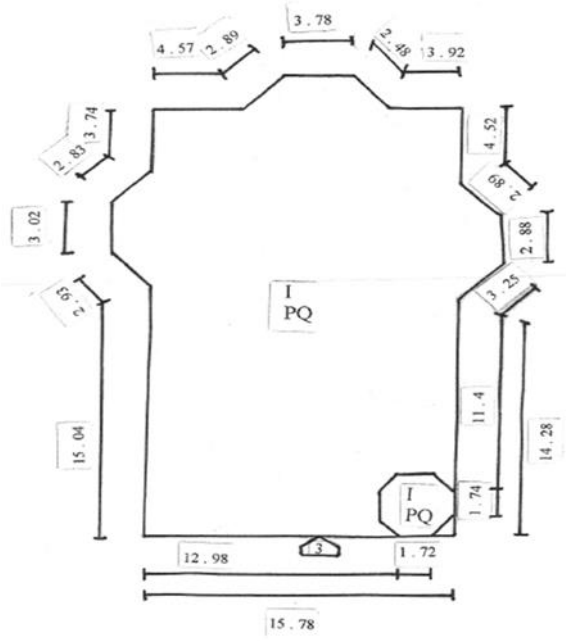

Fig.12: Planta edifici

Fig.13: Façana principal

Fig.14: Interior església

Fig.15: Mur lateral esquerra

Fig.16: Detall pedra cantonera

Fig.17: Sòcol

Fig.18: Pilars

Fig.19: Detall basament

Fig.20: Pilar Albagés

Fig.21: Detall Capitells

Fig.22: Arcs del creuer sostenint la cúpula i el cimbori

Fig.23: Volta de canó amb llunetes

Fig.24: Volta naus laterals

Fig.25: Volta d'aresta

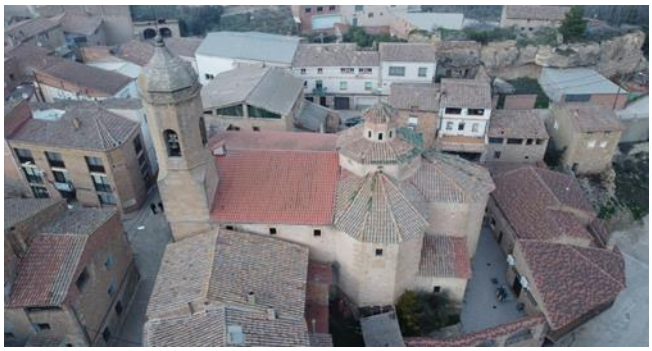

Fig.26: Coberta

Fig.27: Cúpula

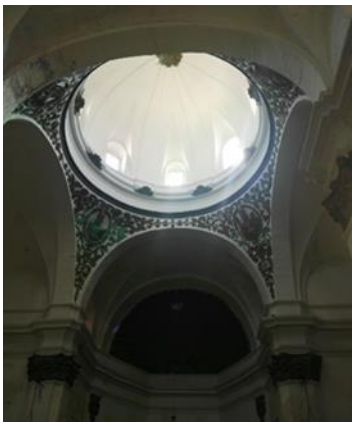

Fig.28 Cúpula església Alcanó

Fig.29: Detall cimbori

Fig.30: Cimbori església d'Alcanó

Fig.31: Cimbori església d'Aspa

Fig.32: Detall llanterna

Fig.33: Portalada

Fig.34: Obertures mur esquerra

Fig.35: Detall obertures

Fig.36: Finestres nau lateral esquerra

Fig.37: Finestres nau lateral dreta

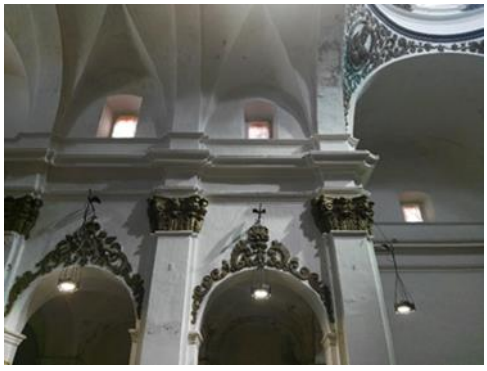

Fig.38: Finestres església Alcanó

Fig.39: Obertura inferior

Fig.40: Obertura superior

Fig.41: Detall capitells

Fig.42: Detall capitell Soleràs

Fig.43: Detall capitell Alcanó

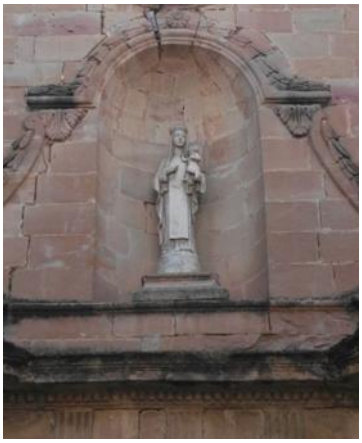

Fig.44: Verge de l'Assumpció

Fig.45: Verge antiga

Fig.46: Verge de Fàtima

Fig.47: Verge

Fig.48: Verge i Sants de l'altar

Fig.49: Pica Baptismal

Fig.50: Crist antic

Fig.51: Detall del Crist al cambril

Fig.52: Tovallola antiga

Fig.53: Façana principal

Fig.54: Portalada barroca, detall de la porta

Fig.55: Detall arc de la porta

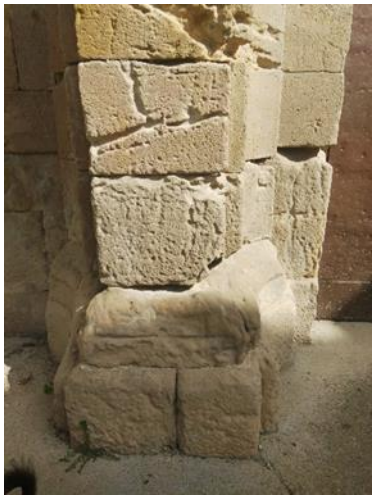

Fig.56: Semi pilastra esquerra

Fig.57: Semi pilastra dreta

Fig.58: Detall del fris estriat

Fig.59: Gàrgola

Fig.60: Detall cos esquerra

Fig.61: Part de façana oculta

Fig.62: Cos esquerra

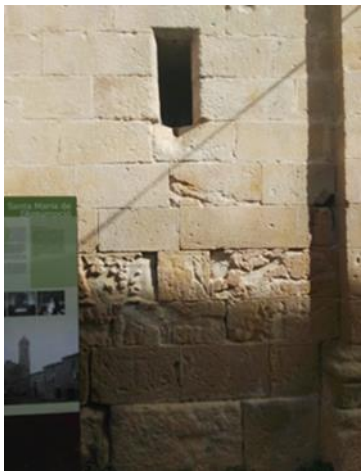

Fig.63: Cos dret

Fig.64: Testera mixtilínia

Fig.65: Testera Albagés

Fig.66: Testera Aspa

Fig.67: Testera Torms

Fig.68: Testera Granadella

Fig.69: Campanar

Fig.70: Absidiola pica

Fig.71: Absidiola Sant Crist

Fig.72: Cambril del Crist

Fig.73: Absis i altar

Fig.74: Cúpula quart d'esfera

Fig.75: porta

Fig.76: Detall llinda

Fig.77: Llamborda original

Fig.78: Retaule barroc

Fig.79: Absis poligonal

Fig.80: Vista ext. sagristia

Fig.81: Cor

Fig.82: Cor església Albagés

Fig.83: Pica baptismal

ÍNDEX IMATGES

Fig. 1: Antic assentament. A: http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/VistaImatge?codImatge=117900

Fig. 2: Restes antic assentament. (Gort, 2022).

Fig. 3: Extensió del mur. (Gort, 2022).

Fig. 4: Cantonada del mur. (Gort, 2022).

Fig. 5: La Cova del pobre. (Gort, 2022).

Fig. 6: Detall perforacions. (Gort, 2022).

Fig. 7: Arc. (Gort, 2022).

Fig. 8: Volta. (Gort, 2022).

Fig. 9: Vista general. (Gort, 2022).

Fig.10: Arc. (Gort, 2022).

Fig.11: El Cogul a principis del segle XX. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu).

Fig.12: Planta edifici. (Planta realitzada per Mateu Esquerda).

Fig.13: Façana principal. (Gort, 2022).

Fig.14: Interior església (Gort, 2022).

Fig.15: Mur lateral esquerra. A: http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/VistaImatge?codImatge=117899

Fig.16: Detall pedra cantonera. (Gort, 2022).

Fig.17: Sòcol. (Gort, 2022).

Fig.18: Pilars. (Gort, 2022).

Fig.19: Detall basament. (Gort, 2022).

Fig.20: Pilar Albagés. (Gort, 2022).

Fig.21: Detall capitells. (Gort, 2022).

Fig.22: Arcs del creuer sostenint la cúpula i el cimbori. (Gort, 2022).

Fig.23: Volta de canó amb llunetes. (Gort, 2022).

Fig.24: Volta naus laterals. (Gort, 2022).

Fig.25: Volta d'aresta. (Gort, 2022).

Fig.26: Coberta. A: http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/VistaImatge?codImatge=117900

Fig.27: Cúpula. (Gort, 2022).

Fig.28: Cúpula església Alcanó. (Gort, 2022).

Fig.29: Detall cimbori. (Gort, 2022).

Fig.30: Cimbori església d'Alcanó. (Gort, 2022).

Fig.31: Cimbori església d'Aspa. (Gort, 2022).

Fig.32: Detall llanterna. (Gort, 2022).

Fig.33: Portalada. (Gort, 2022).

Fig.34: Obertures mur esquerra. (Gort, 2022).

Fig.35: Detall obertures. (Gort, 2022).

Fig.36: Finestres nau lateral esquerra. (Gort, 2022).

Fig.37: Finestres nau lateral dreta. (Gort, 2022).

Fig.38: Finestres església Alcanó. (Gort, 2022).

Fig.39: Obertura inferior. (Gort, 2022).

Fig.40: Obertura superior. (Gort, 2022).

Fig.41: Detall capitells. (Gort, 2022).

Fig.42: Detall capitell Soleràs. (Gort, 2022).

Fig.43: Detall capitell Alcanó. (Gort, 2022).

Fig.44: Verge de l'Assumpció. (Gort, 2022).

Fig.45: Verge antiga. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu)

Fig.46: Verge de Fàtima. (Gort, 2022).

Fig.47: Verge. (Gort, 2022).

Fig.48: Verge i Sants de l'altar. (Gort, 2022).

Fig.49: Pica Baptismal. (Gort, 2022).

Fig.50: Crist antic. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu).

Fig.51: Detall del Crist al cambril. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu).

Fig.52: Tovallola antiga. (Gort, 2022).

Fig.53: Façana principal. (Gort, 2022).

Fig.54: Portalada barroca, detall de la porta. (Gort, 2022).

Fig.55: Detall arc de la porta. (Gort, 2022).

Fig.56: Semi pilastra esquerra. (Gort, 2022).

Fig.57: Semi pilastra dreta. (Gort, 2022).

Fig.58: Detall del fris estriat. (Gort, 2022).

Fig.59: Gàrgola. A: http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/VistaImatge?codImatge=117905

Fig.60: Detall cos esquerra. (Gort, 2022).

Fig.61: Part de la façana oculta. (Gort, 2022).

Fig.62: Cos esquerra. (Gort, 2022).

Fig.63: Cos dret. (Gort, 2022).

Fig.64: Testera mixtilínia. (Gort, 2022).

Fig.65 Testera Albagés. (Gort, 2022).

Fig.66: Testera Aspa. (Gort, 2022).

Fig.67: Testera Torms. A: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Sant_Joan_Baptista_dels_Torms

Fig.68: Testera Granadella. (Gort, 2022).

Fig.69: Campanar. (Gort, 2022).

Fig.70: Absidiola pica. (Gort, 2022).

Fig.71: Absidiola Sant Crist. (Gort, 2022).

Fig.72: Cambril del Crist. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu).

Fig.73: Absis i altar. (Gort, 2022).

Fig.74: Cúpula quart d'esfera. (Gort, 2022).

Fig.75: Porta. (Gort, 2022).

Fig.76: Detall llinda. (Gort, 2022).

Fig.77: Llamborda original. (Gort, 2022).

Fig.78 Retaule barroc. (Gort, 2022. Imatge d'arxiu).

Fig.79: Absis poligonal. (Gort, 2022).

Fig.80: Vista exterior sagristia. (Gort, 2022).

Fig.81: Cor. (Gort, 2022).

Fig.82: Cor església Albagés. (Gort, 2022).

Fig.83: Pica baptismal. (Gort, 2022).